

Aktuální otázky lidských práv

Vážené dámy a pánové,

Mezi prosincovými událostmi, které se týkají záležitostí lidských práv a demokracie, ční úmrtí bývalého československého a českého prezidenta a věčného disidenta Václava Havla. Nikomu z našeho Centra nebylo dopřáno s ním spolupracovat či se s ním blížeji seznámit, proto bychom nepřispěli do laviny článků a osobních vzpomínek ničím novým. Jeho památku jsme se proto rozhodli uctít krátkým úryvkem z jeho eseje „Politika a svědomí“ přečteného Tomem Stoppardem při příležitosti udělení čestného doktorátu Václavu Havlovi Univerzitou v Toulouse-LeMirail v květnu 1984.

Vedle dokončení rozhovoru s docentkou Anjou Mihr z Utrechtu, věnovaného zejména situaci v Libyi, přinášíme také interview s profesorem Kodaňské univerzity Christianem F. Rostbøllem, jenž vede výzkum o zapeklitém vztahu svobody projevu a náboženské tolerance. Kdo si vzpomene na pár let starou krvavou kauzu karikatur proroka Mohameda, je na správné adrese.

Zajímavé věci se odehrávají i u evropských nadnárodních soudů. Evropský soud pro lidská práva se zabý-

val citlivou a smutnou otázkou zásahu ruských bezpečnostních sil v moskevském divadle Na Dubrovce, při němž vedle čtyřicítky Čečenců zemřela i více než stovka jejich rukojmích. Štrasburský soud zdůraznil, že se stejnou pečlivostí, s jakou je plánováno samotné osvobození, by se měly zvažovat i chvíle po zásahu samém, čímž by se předešlo desítkám mrtvých. V křehkém porcelánu raněné národní sensitivity se pohyboval i Soudní dvůr Evropské unie, který v podstatě konstatoval, že v Řecku dochází k systematickému porušování práv žadatelů o azyl, konkrétně k nelidskému nebo ponižujícímu zacházení. Nelze tedy počítat s nevyvratitelnou domněnkou, že členské státy Evropské unie v zásadě dodržují lidská práva.

Ať se Vás v roce 2012 dotknou krize všemožného charakteru co možná nejméněji přeje za Centrum pro lidská práva a demokratizaci
Hubert Smekal

International Institute of Political Science
of Masaryk University in Brno

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity v Brně

Obsah

Václav Havel: „Politika a svědomí“ Úryvek z eseje k udělení čestného doktorátu Univerzity v Toulouse-LeMirail 14. května 1984

Svoboda slova versus náboženské dogma: Kam až může vést satira?

Všeobecný periodický přezkum a smluvní výbory: konstruktivní spolupráce nebo prohlubující se rozdílnost? Konference v Maastrichtu o orgánech ochrany lidských práv na univerzální úrovni

1) Mezinárodní trestní spravedlnost |10

Rada OSN pro lidská práva odsoudila situaci v Sýrii

Po sedmnácti letech byl starosta odsouzen za genocidu

Robert Fremr soudcem Mezinárodního trestního soudu

2) Evropský systém ochrany lidských práv |13

Co nového ve Štrasburku: O křížovém výslechu a zásahu proti čečenským teroristům v moskevském divadle
Lidskoprávně z Lucemburku

Média a lidská práva v představě Rady Evropy

V Tunisku je již pro muslimy bezpečno, míní štrasburský soud: Al Hanchi v. Bosna a Hercegovina

3) Mezinárodní politika a lidská práva |19

S Anjou Mihr o demystifikaci Kaddáfího režimu a uctívání obětí rwandské genocidy

Spor Makedonie a Řecka před Mezinárodním soudním dvorem

Malajsie: konec protestům

Bahrajn a Sýrie: co se stalo a kdo je za to odpovědný

4) Česká republika a lidská práva |24

Symposium o svobodě slova v knihovně Václava Havla

Hate speech a nález IV. ÚS. 2011/10

+ Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

Václav Havel: „Politika a svědomí“

Úryvek z eseje k udělení čestného doktorátu Univerzity v Toulouse-LeMirail 14. května 1984

(...) [V]šichni – ať žijeme na Západě, či na Východě – máme před sebou jeden základní úkol, z něhož by mělo vše ostatní vyrůstat. Tímto úkolem je bděle, rozmyslně, pozorně, ale zároveň s plným sebenasazením čelit na každém kroku a všude iracionálnímu samopohybu anonymní, neosobní a nelidské moci Ideologií, Systémů, Aparátů, Byrokracií, Umělých jazyků a Politických hesel; bránit se jejímu komplexnímu a všestranně zci-zujícímu tlaku – ať už má podobu konzumu, reklamy, represe, techniky, či fráze (této rodné sestry fanatismu a studny totalitního myšlení); čerpat bez ohledu na všechno výsměch svá měřítka ze svého přirozeného světa a reklamovat mu jeho upíranou směodatnost; cítit s pokorou moudrých jeho hranice i tajemství, jež je za nimi; přiznat si, že je v řádu bytí něco, co zjevně přesahuje všechny naše kompetence; vztahovat se vždy znovu k tomu absolutnímu horizontu našeho bytí, který – pokud jen trochu chceme – tímto svým bytím vždy znovu objevujeme a zakoušíme; vycházet ve svém jednání ze svých osobně zaručovaných, nepředpojatě reflektovaných a ideologicky necenzurovaných zkušeností, měřítek a imperativů; věřit hlasu svého svědomí víc než všem abstraktním spekulacím a nekonstruovat si jinou odpovědnost, než je ta, k níž nás tento hlas volá; nestydět se za to, že jsme schopni lásky, přátelství, solidarity, soucitu a tolerance, ale naopak vysvobodit tyto základní rozměry svého lidství z jejich vyhnanství do sektoru privátního a přijmout je jako jediná pravá východiska k smysluplné lidské pospolitosti; řídit se vlastním rozumem a sloužit za všech okolností pravdě jako své bytostné zkušenosti.

Vím, že to všechno zní velmi všeobecně, velmi neurčitě a velmi nereálně, ujišťuji však, že tato zdánlivě naivní slova pramení z velmi konkrétní a ne vždy lehké zkušenosti se světem a že – je-li mi dovoleno se tak vyjádřit – vím, co říkám.

Předvojem neosobní moci, vlekoucí svět po své iracionální dráze, lemované devastovanou přírodou a odpalovacími rampami, jsou soudobé totalitní systémy. Nelze

je ani nevidět, ani omlouvat, ani před nimi ustupovat, ani přijímat jejich způsob hry, a tím se jim připodobňovat. Jsem přesvědčen, že nejlépe jim lze čelit tím, že je nepředpojatě studujeme, poučujeme se na nich a odporujeme jim svou radikální „jinakostí“, jak vzchází z trvalého boje s tím zlem, které ony sice tak názorně ztělesňují, které však přebývá všude, a tedy i v každém z nás. Nejnebezpečnější pro toto zlo nejsou rakety zacílené na ten či onen stát, ale jeho fundamentální negace v samotné struktuře soudobého lidství: návrat člověka k sobě samému a ke své odpovědnosti za svět; nové pochopení lidských práv a jejich vytrvalá reklamace; odpor proti každému projevu neosobní a mimo dobro a zlo postavené moci kdekoli a všude, byť by své triky a manipulace zaštiťovala jakkoli, třeba i nutností obrany před totalitními systémy. Nejlepším odporem proti totalitě je prostě vypudit ji z vlastní duše, z vlastního prostředí, z vlastní země, vypudit ji ze soudobého člověka. Nejlepší pomocí těm, kteří trpí v totalitním státě, je všude na světě čelit tomu zlu, které totalitní systém konstituuje, z kterého čerpá svou sílu, z něhož vyrůstá jako jeho „předvoj“. Nebude-li tu nic, čeho by byl předvojem či extrémním výhonkem, ztratí půdu pod nohama. Obnovená lidská odpovědnost je tou nejpřirozenější hrází každé neodpovědnosti; bude-li například opravdu odpovědně – tedy nikoli pouze pod tlakem sobeckého zájmu o zisk – šířen duchovní a technologický potenciál vyspělého světa, bude tím zabráněno i jeho neodpovědné proměně v ničivé zbraně: rozhodně je mnohonásobně smysluplnější operovat ve sféře příčin než pouze reagovat na následky: to nejde obvykle už jinak než prostředky stejného řádu, tedy stejně nemravnými. Jít touto cestou znamená jen dál ve světě šířit zlo neodpovědnosti a produkovat tak přesně ten jed, z něhož je totalitarismus živ.

Jsem příznivcem „antipolitické politiky“. Totiž politiky nikoli jako technologie moci a manipulace s ní nebo jako kybernetického řízení lidí nebo jako umění účelovosti, praktik a intrik, ale politiky jako jednoho ze způsobů, jak hledat a dobývat v životě smysl; jak ho chránit a jak mu sloužit; politiky jako praktikované mravnosti; jako služby pravdě; jako bytostně lidské a lidskými měřítky se řídící starosti o bližní. Je to asi způsob v dnešním světě krajně nepraktický a velmi těžko v každodenním životě aplikovatelný. Přesto nevím o žádné lepší alternativě.

(Zdroj: <http://vaclavhavel.cz>)

Václav Havel

Svoboda slova versus náboženské dogma

Kam až může vést satira?

Melanie Phamová

V září roku 2005 publikoval dánský deník Jyllands-Posten dvanáct satirických kreseb, z nichž většina zobrazovala proroka Mohameda. Pro vyznavače sunnitské větve islámu je vizuální zpodobnění zakladatele islámského náboženství nepřijatelné. Případ vyvolal po celém světě vlnu kontroverze i agrese. Na jedné straně byly karikatury otištěny v mnoha dalších novinách, na straně druhé došlo k pálení národních vlajek a zapalování některých evropských ambasád v muslimských zemích. V pozadí celé kauzy se odehrával především boj mezi základními právy; mezi právem na svobodu projevu a právem na lidskou důstojnost v souvislosti s právem na náboženskou svobodu.

Christian F. Rostbøll, docent politologie na Kodaňské univerzitě, vytvořil v reakci na tyto události projekt, ve kterém zkoumal právě zmíněná základní práva a jejich střet.

Co Vás zaujalo na kauze zveřejnění karikatur proroka Mohameda? Můžete nám představit svůj výzkum?

Tento výzkumný projekt byl skutečně vyprovokován událostmi, které se udály v návaznosti na zveřejnění karikatur ve velkých dánských kontroverzních novinách. Obrázky vyvolaly řadu protestů jak u muslimů v Dánsku tak i jinde v muslimském světě. Vedle toho se odehrávala zásadní diskuze mezi dánskou veřejností o tom, zdali je právo na svobodu projevu právem absolutním, nebo jestli bychom měli toto právo omezit z důvodu respektu k náboženskému citění ostatních. Jako politolog se zabývám politickou teorií, historií politických idejí a politickou ideologií. Zaujalo mě, že se v podstatě jedná část problematiky v politické teorii v praxi. Vytvořil se, dle mého názoru, velice zajímavý problém normativní politické teorie, jestli na svobodný projev pohlížíme jako na právo absolutní, nebo jestli se jedná pouze o ospravedlnění, přehlížení nebo dokonce o podporu nerespektování náboženství jiných.

V čem váš výzkum dále spočíval a na co jste se zaměřil? Omezil jste své prameny na kontinentální území, nebo jste svým projektem hranice přesáhl i dále?

Procházel jsem zejména díla politické filozofie, teorie a filozofie práva a to z angloamerického prostředí a pak především z německého politického myšlení. Nezaměřoval jsem se na konkrétní zemi, ani jsem nestudoval jednotlivé právní systémy a jejich pohled na tuto věc. Spíš mě zajímalo, co o tom celé právo jako takové může říct a jak bychom se my, občané, podle něj měli řídit. Jaký je samotný základ práva na svobodný projev a do jaké míry

a jestli vůbec jsou relevantními diskuze na téma co je tolerance, co znamená respekt a jaký druh respektu bychom měli cítit vůči druhé lidské bytosti. Tyto otázky do mého projektu zapojily i hodně literatury o multikulturalismu.

Jak tedy pohlíží literatura politické teorie a práva na konfliktní vztah mezi těmito základními svobodami? Existuje v této otázce nějaký konsenzus?

Nemyslím si, že by v této otázce panovala shoda. Obecně bych rozdělil odůvodnění svobodného projevu na tři hlavní kategorie. Prvním je argument pravdy, který vychází od Johna Stuarta Milla. Mill praví, že právo na svobodu slova podporuje pravdu. A že díky tomuto budou lidé k pravdě inklinovat. Další argument spatřuje v tomto právu předpoklad demokracie a demokratického procesu. Bez něj nemůžeme mít kritickou debatu, která je nezbytná pro určité porozumění a to je zase důležité, aby lidé byli schopni správně volit a vybrat si vůdčí představitele. Samozřejmě stejně tak potřebují toto právo samotní vůdci, aby mohli přednést své názory elektorátu. Tyto dva argumenty lze v podstatě označit jako instrumentální. Důvodem, proč hájit svobodu projevu je skutečnost, že nějakým způsobem podporuje právě hodnoty jiné. Třetí argument je založen na myšlence autonomie a označil bych jej jako argument dominantní. V podstatě se dělí na dvě další části. Část první hovoří ve prospěch svobody projevu, protože podporuje autonomii občanů

v tom smyslu, že jim umožňuje účast v kritické debatě, možnost naslouchat i kritizovat cizí názory. Druhým typem je argument deontologický, založený na Kantově morální teorii, že na lidi by mělo být pohlíženo jako na osoby autonomní v tom smyslu, že ví, co je správné a co je špatné a jsou pak sami schopní dostát mravním zásadám.

Který argument považujete za nejpřesvědčivější vy? A jakým způsobem se dá aplikovat na případ zobrazení proroka Mohameda a konfliktu diskutovaných práv?

Za nejsilnější a nejlépe vedoucí k porozumění svobody projevu považuji argument poslední. Nepohlížet na toto právo instrumentálně, ale spíš deontologicky ve významu respektu ke schopnosti druhých si vytvořit názor sami za sebe. Obávám se, že lidé, kteří ospravedlňovali kresby Mohameda, se na svobodný projev spoléhali jako na instrument, díky kterému jim byl umožněno muslimy provokovat, strkat do nich a dokonce si z nich dělat legraci, což si myslím, že karikatury udělaly. Namísto toho bychom na ostatní měli pohlížet jako na jednotlivce a tím si i nastavit limity při využívání svobody projevu. Nemám tím na mysli limity právní, ale mravní. Právo na svobodu projevu by mělo být právem absolutním, ale nemělo by se chovat bez respektu k menšinám. Zvláště pak k menšinám slabým, které mají tendenci být z veřejných debat vyloučené, tak jako tomu bylo v případě muslimů v Dánsku. Jedna věc je mít právo cokoliv říkat. Věcí druhou je pak říkat věci, které jsou hloupé, zbytečné a ještě ublíží mnoha lidem. Deník Jyllands-Posten navíc již dříve publikoval věci, které mohly muslimské menšině ublížit.

Když se celá kauza rozpoutala, tak Flemming Rose, tehdejší kulturní editor a osoba zodpovědná za karikatury v Jyllands-Posten, prohlásil, že se jednalo v podstatě o zahrnutí muslimů mezi dánské obyvatele a ne naopak. A tím, že je podrobil kritice a satirě pomohl k jejich integraci, protože se k nim choval stejně jako ke křesťanům, hinduistům a dalším příslušníkům jiných náboženství. Poté čelil obviněním z dvojitého standardu, protože se zjistilo, že dříve odmítl vydat např. karikatury popírající holocaust (pozn. autorky popírání holocaustu není v Dánsku trestným činem).

Flemming skutečně odmítl zveřejnit karikatury, týkající se křesťanů a židů. Takže není tak úplně pravda, že s muslimy jednal stejně. Na druhou stranu jednat s lidmi stejně neznamená, že s nimi jednáte jako s rovnými. V Dánsku je rozdíl, utahovat si z křesťanů a utahovat si z muslimů, protože nejsou ve stejné pozici. Křesťané jsou v Dánsku pevně zakořeněnou skupinou, ke křesťanství se hlásí asi 80% Dánů. Každý pohlíží na křesťana jako na plnoprávného a rovného občana, který se může účastnit veřejných debat. Muslimové se rozhodně necítí být ve

stejně pozici a dělat si z nich legraci bude mít úplně jiný efekt. Stejně tak karikatury křesťanů budou mít jiný ohlas než karikatury muslimů.

Jaká byla bezprostřední reakce dánské společnosti? Byli Dánové názoru, že je dobré, když se alespoň otevřela velká debata o svobodě projevu? A podporovali spíše svobodu projevu, nebo karikatury považovali již za překročení hranice, které znevažuje muslimskou komunitu?

Okamžitá reakce zde v podstatě nebyla. Někteří lidé karikatury zmínili, někteří diplomaté z muslimských zemí žádali o setkání s předsedou vlády, což odmítl. Skutečný protest začal až v roce 2006 a eskaloval především v muslimských zemích, když například v Sýrii došlo k zapálení dánské ambasády. Takové incidenty u Dánů vyprovokovaly pocit, že tohle už je přespříliš a naprosto nepřijatelné.

Začali lidé bránit právo na svobodu projevu jako liberální hodnotu, nebo to bylo spíš z patriotických a nacionálních důvodů?

Byl to skoro určitě nacionalismus. Dánská společnost je v některých ohledech velmi liberální, v některých pak vůbec. Ale existuje zde silný pocit společné identity, sdílených hodnot a úzce propojené komunity. Dánsko není moc pluralitní zemí a je velmi těžké u Dánů vyvolat pocit důvěry ke komukoliv z jiných států. Ale vsadil bych se, že je většina občanů zastává názor, abychom už dále dánské muslimy i muslimy jinde neprovokovali.

Karikatury Mohameda byly následně publikovány v mnoha evropských zemích, ve Spojených státech amerických však k publikaci ve velkých státních novinách nedošlo. Přitom právo na svobodu projevu je v USA pojímáno širěji než u nás v Evropě. Obrázky tam ale byly zveřejněny pouze v některých školních novinách. Přijde Vám to překvapivé?

Žil jsem v Americe spoustu let, dokonce jsem tam na některých univerzitách vyučoval a musím říct, že mě to nepřekvapuje. Ve Státech je sice z právního hlediska pojímáno právo na svobodný projev širěji, ale když se podíváte, jak vypadá veřejná debata, spatříte rozdíl. Diskuze tam probíhají více uváženě, civilněji a s respektem. Tón, v jakém se nesla debata v Dánsku, byl více nenávistný a nerespektující. A to nejenom co se týče karikatur, ale i v jiných obdobích. V Americe samozřejmě mohou být lidé, kteří si můžou myslet cokoliv, ale na veřejnosti neřeknou nenávistné věci proti menšinám, protože je to prostě považováno za nepřijatelné.

Údajně došlo ke konfliktům v několika novinách, v nichž novináři chtěli karikatury zveřejnit, ale vedení jim to zakázalo. Mnozí také po publikaci ztratili své zaměstnání. Myslíte si tedy, že rozhodnutí nepublikovat karikatury bylo čistě jen z respektu k menšinám?

Myslím si, že pro většinu určitě. Samozřejmě musíme také zvážit možnost, že nezveřejnění karikatur bylo novináři či redaktory použito jako prostředek ochrany před tím, aby jim někdo nezaútočil na kancelář. Jeden z nejvýznamnějších právních teoretiků Ronald Dworkin o této kauze napsal článek „Right to ridicule“. Flemming byl nadšený, že tak významná osobnost jako právě Dworkin uznává právo na „výsměch“. Ale co tím Dworkin v podstatě zamýšlel, bylo podpořit americké noviny v neuvěřitelné karikatury s tím, že by to bylo nemoudré a ublížilo by to mnoha lidem.

Do jaké míry by vůbec měli mít novináři potřebu sami sebe cenzurovat?

Autocenzura je výraz s negativní konotací. Na jednu stranu se jedná o činnost, při které se rozmyslíme předtím, než začneme hovořit ve společnosti nebo něco publikujeme. Vždycky je dobré si promyslet, co řekneme a zvážit, zdali někomu neublížíme a jaký to bude mít efekt na druhé. Někdy je dokonce nezbytné někoho vyprovokovat a kritizovat, protože lidé mohou být ve svých názorech velice dogmatictí. Je to legitimní a je to taky jedna z hlavních rolí tisku. Ale je důležité, aby autocenzura nevycházela z obav jedince, z jeho strachu o odvetu

teroristických nebo násilných skupin. Limity svobody projevu by určitě neměly být nastaveny skupinami, které jsou k tomu ochotny použít násilí. Flemming napsal knihu nazvanou „Tyranie ticha“. V ní tvrdí, že ohlasy proti široce pojaté svobodě projevu byly výsledkem strachu a zastrašování. Pokud je tomu skutečně tak, jednalo by se o vážný problém. Ale nemám pocit, že by tak v tomto případě skutečně bylo. Nebyla zde žádné omezení a v diskusi na dané téma bylo řečeno asi všechno, co se dalo říct.

Dánové jsou považováni za nejšťastnější národ světa. Existuje zde silné cítění v rámci komunity. Lidé se díky sociálnímu systému nebojí, že o ně nebude ve stáří dobře postaráno. Mají obecně velmi kladný vztah k vládnoucí elitě. Existuje v Dánsku nějaký lidsko-právní problém?

Velký problém spatřuji v oblasti politiky imigrantů a žadatelů o azyl. Dánsko v tomto směru základní lidská práva nerespektuje. Dánsko bylo vždy velmi liberální a pokrokové, co se týče kupříkladu genderové rovnosti, práv homosexuálů apod. Ale má velmi uzavřené hranice a striktní podmínky pro získání občanství nebo práva na pobyt. Očekával bych, že se tento stavlepší po výhře levicové strany v zářijových volbách. Předchozí pravicová vláda vytvořila dvojí sociální systém, který spočívá v rozdílu mezi sociálními výhodami pro zde narozené občany a pro imigranty. To je velmi nespravedlivé a navíc vytváří mezi imigranty velkou chudobu. Myslím si, že nová vláda tyto zákony změní.

Pařížanky protestující proti publikaci karikatur Mohameda | Autor: David Monniaux

Všeobecný periodický přezkum a smluvní výbory: konstruktivní spolupráce nebo prohlubující se rozdílnost?

Konference v Maastrichtu o orgánech ochrany lidských práv na univerzální úrovni

Jan Lhotský

Dne 25. listopadu 2011 proběhla v holandském Maastrichtu konference, jejíž název v originále zněl „*The Universal Periodic Review Process and the Treaty Bodies: Constructive Cooperation or Deepening Divisions?*“. O připravované akci jsem se poprvé dozvěděl přibližně o měsíc dříve z blogu prof. Williama Schabase [1] a vzhledem k zaměření tématu mé dizertační práce na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, které se týká právě rozvoje mezinárodních kontrolních mechanismů v oblasti lidských práv, jsem tuto příležitost získat aktuální informace o možném institucionálním vývoji UPR a smluvních výborů rozhodně hodlal využít.

UPR a smluvní výbory

Nejprve je však vhodné stručně objasnit samotné téma konference, které se týkalo dvou mechanismů ochrany lidských práv na celosvětové úrovni, jejich interakce a možných reforem. Prvním je Všeobecný periodický přezkum (*Universal Periodic Review*, UPR), relativně nový mechanismus, jenž vznikl souběžně s transformací Komise pro lidská práva v Radu pro lidská práva v roce 2006. Důležité je pak zdůraznit, že UPR nebyl zřízen prostřednictvím mezinárodní smlouvy, nýbrž rezoluce Valného shromáždění OSN [2]. Z toho vyplývá, že se jej musí účastnit všechny členské státy OSN, což je také pravděpodobně jeho největší výhodou. Další předností je, že základem pro přezkum není pouze Charta OSN a ratifikované mezinárodní smlouvy, ale také Všeobecná deklarace lidských práv a použitelné mezinárodní humanitární právo [3]. Takto se v průběhu zasedání Rady přezkoumává dodržování lidských práv ve všech státech světa, resp. všech 193 členských státech OSN. První cyklus byl čtyřletý, druhý začíná v roce 2012 a je naplánován na čtyři a půl roku.

Jiným kontrolním mechanismem jsou tzv. smluvní výbory (*Treaty Bodies*). Jejich právním základem není Charta OSN, nýbrž jednotlivé mezinárodní smlouvy na ochranu lidských práv, jako je např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (MPOPP). Tyto smlouvy ustavují výbory skládající se z nezávislých expertů na danou problematiku. Státy se zavazují předkládat výborům periodické zprávy, které jsou pak experty hodnoceny a jako zpětnou vazbu státům předkládají doporučení k implementaci. Pokud konkrétní stát podepíše i opční protokol, mohou výbory rozhodovat rov-

něž stížnosti jednotlivce na porušení práv plynoucích z dané mezinárodní smlouvy. Členy výborů nemusí být právníci a činnost vykonávají jako čestnou funkci, za kterou nejsou placeni. Nejedná se tedy o soudní rozhodování, nýbrž rozhodování expertní či kvazijudiciální. Například Výbor pro lidská práva zřízený MPOPP zasedá třikrát do roka vždy na dobu tří týdnů a je složen z osmnácti členů.

Osobně jsem vzhledem k potřebě nezávislosti kritický jednak k neplacenému charakteru této funkce, jednak ke složitosti a nepřehlednosti celého systému smluvních výborů [4]. V průběhu času totiž vzniklo již deset těchto výborů a jejich „jurisdikce“ se mnohdy kryje. Před lety pak přišel Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva (*Office of the UN High Commissioner for Human Rights*, OHCHR) s návrhem reformy, která by spočívala ve spojení smluvních výborů v jeden orgán, jehož členové by zde byli zaměstnáni na plný pracovní úvazek [5]. Právě to by vedlo ke zjednodušení systému a dle mého názoru také ke zvýšení publicity výstupů tohoto silnějšího orgánu, jelikož nynější prostor rozhodovací činnosti jednotlivých výborů v médiích považují za mizivý. Byl jsem tedy zvědavý, jakým směrem se bude diskuse ubírat.

Andrew Clapham

Ibrahim Salama a Kees Flinterman | Theo van Boven a Marianne Lilliebjerg

Vliv UPR na odpovědnost států za dodržování lidských práv

Událost se konala v konferenčním sálu útulného hostelu na břehu řeky Meuse nedaleko historického centra Maastrichtu. Po krátkém uvítání organizátory z Maastricht Centre for Human Rights přišlo na řadu první téma „*The UPR: How a Peer Review Mechanism Changes Accountability for Human Rights?*“ a slova se ujal profesor mezinárodního práva veřejného Andrew Clapham. Ve svém příspěvku k UPR dospěl ke konkrétním návrhům pro následující druhý cyklus. Navrhuje změnu složení tří zpravodajů, kteří vedou přezkum (tzv. trojka), z diplomatů na nezávislé experty. Ti tak mohou být více nezávislí nežli zástupci, kteří budou po skončení UPR s představiteli kritizovaných zemí jednat rovněž o jiných záležitostech. Vzhledem k tomu, že v rámci UPR bývá často požadována implementace doporučení smluvních výborů, i tyto výbory by mohli mít na UPR své zástupce. V neposlední řadě se zaměřuje na dohled nad realizací (*follow-up*) a varuje, že nestačí se jednou za čtyři a půl roku zeptat státu, co splnil, nýbrž by bylo vhodné vyčlenit pro každou zemi jako čestnou funkci zpravodaje pro *follow-up*, jenž by implementaci monitoroval.

Další příspěvek přednesla programová ředitelka Amnesty International Marianne Lilliebjerg, jež se zaměřila na roli nevládních organizací při UPR. Poté následovala panelová diskuse, kterou vedl Theo van Boven, emeritní profesor mezinárodního práva a bývalý zvláštní zpravodaj OSN pro případy mučení. Ten vyjadřuje především svoji skepsi vůči projektům jako je UPR. V prvním cyklu jím totiž prošla spousta arabských států jako Libye či Egypt bez jediného šrámu a neodhalilo se nic z toho, co vyšlo najevo později v rámci Arabského jara. Upřímně řečeno, přestože téma panelové diskuse je „Jak by mělo UPR posílit funkci a efektivitu smluvních výborů?“, nemám z diskuse pocit, že by zde padaly konkrétní návrhy, a spíše na mě působí jako určité rétorické cvičení.

O následující přestávce se představujeme s pánem sedícím vedle mě. Tím je Kees Flinterman, honorární profesor lidských práv na Maastrichtské univerzitě a rovněž člen Výboru pro lidská práva. Když říkám, že jsem z České republiky, usmívá se a povídá: „Chodí nám od vás docela dost stížností týkajících se majetku.“ Pak ale záměrně přetáčím hovor na práci výboru obecně, protože mě velmi zajímá, co si myslí o času, který mají na posuzování jednotlivých zpráv státu. Těch má být totiž téměř sto sedmdesát, mají být podávány každé čtyři roky a oni zasedají devět týdnů v roce. „Času je na to akorát.“ povídá k mému překvapení. „V průměru tak jeden den na stát.“ A pak s úsměvem dodává: „Tedy, teď jsme dělali Írán, tak to zabere víc. Ale pak jsou zase takové ty státy jako San Marino.“ Se skepsí se následně zamyslím nad tím, jak za jeden den přezkoumat zprávu státu hodnotící vývoj v oblasti lidských práv za poslední čtyři roky a schválit doporučení na příští období.

Fungování smluvních výborů ve světle UPR

Po obědové pauze je na řadě téma „*How can the work of the Treaty Bodies be redefined in the light of the UPR?*“ a k řečnickému pultu přichází Ibrahim Salama. Tento sympatický šéf divize smluv o lidských právech OHCHR upřímně vysvětluje, že pouze 30 procent států podává zprávy jak má, a kdyby tak činily všechny, systém by zkolaboval. Navíc vyjadřuje obavu z toho, aby se v UPR pouze neopakovalo nesplňování povinností vůči smluvním výborům. Co se týče složení výborů, údajně 40 procent členů má nějaké funkce v národních vládách. Během večera pak několikrát požádal plénum, aby mu přes organizátory kdokoliv navrhl konkrétní doporučení, jelikož během následujícího roku by chtěl Úřad přijít s nějakým komplexním návrhem. Následoval příspěvek profesora Flintermana, který kritizoval, že v dnešních deseti výborech je již více než 160

expertů. Rovněž pak údajně 66 smluvních stran nepodařilo za jeho osmileté působení ve Výboru žádnou zprávu. Následně vyzdvihuje některé konkrétní návrhy, které již v minulosti ohledně reformy zazněly. Nejsilnější tvrzení však pronesl v obecné rovině: „Mělo by být učiněno něco radikálnějšího.“

Během následující přestávky na kávu za mnou ve frontě stojí profesor Clapham, tak mi to nedá a vložím se s ním do hovoru: „Přijel jsem z České republiky, protože jsem si myslel, že se zde bude jednat o možnosti sloučení výborů. Ale zatím jsem o tomto podle mě logickém návrhu neslyšel ani slovo.“ Andrew Clapham působí souhlasně: „Ono se o tom teď moc nemluví.“ A dodává: „Ale ten návrh je dobrý. Asi to chce zkrátka víc času. Kdyby někdo před dvaceti lety řekl, že bude Mezinárodní trestní soud, málokdo by věřil.“

Smluvní výbory – reforma radikální či kosmetická?

Následovala ještě panelová diskuse, které se zúčastnila Susanna Terstal z holandské mise při OSN, John Morijn, který je právním poradcem holandského ministerstva vnitra a oblasti lidských práv se věnuje také na Groningenské univerzitě. Posledním panelistou byl Ibrahim Salama a právě dva posledně jmenovaní se shodli na tom, že by se ze strany výborů měla změnit struktura doporučení. Namísto řady doporučení formulovaných v obecné rovině by si výbor měl vybrat například pouze tři, a ty pak formulovat velmi konkrétně. To jednak ulehčí státu jejich realizaci a jednak výboru v dalším období její kontrolu. V průběhu diskuze pak k mému překvapení John Morijn prolomil ledy a řekl, že by se podle něj mělo začít znovu uvažovat o sloučení výborů: „Argument, že se jedná o velmi specifická témata, která si vyžadují různé rozhodovatele, přece neobstojí. Vždyť na soudech také nemáme rozdílné soudce na aplikaci článku 41 a 42.“ Profesor Flinterman říká, že souhlasí, ale ve Výboru by s takovým názorem vždy narazil. Ibrahim Salama z OHCHR se pouze usmívá, ale nijak se k tématu nevyjadřuje.

Když konference skončí, jdu se tedy seznámit s Johnem Morijnem a začneme se bavit o zmíněné možnosti nikoliv dílčí, ale velké institucionální reformy. Morijn říká, že poté co v roce 2006 Vysoká komisařka přišla s tímto návrhem, snesla se na ni prakticky ze všech stran vlna kritiky – jak od představitelů států, tak nevládních organizací i samotných členů smluvních výborů. Hlavním argumentem byla specifická povaha jednotlivých smluv. OHCHR v tom měl dost práce a spálil si prsty, tak už to tedy neprosazuje. A není vůbec jednoduché dostat návrh zpět na stůl.

Maastricht Centre for Human Rights

Na konferenci bylo vyjádřeno několik konkrétních návrhů na zefektivnění činnosti smluvních výborů, které byly následně ze strany organizátorů konference sumarizovány [6]. Samotné téma konference se však primárně netýkalo reformy, nýbrž interakce UPR a smluvních výborů. V této souvislosti je třeba konstatovat, že přezkum v rámci UPR je diplomatický, resp. politický, zatímco přezkum smluvními výbory je expertní, resp. kvazijudiciální. Vzhledem k tomu se mohou doplňovat a je tedy třeba dojít k závěru, že pro univerzální úroveň ochrany lidských práv poskytují určitý přínos oba mechanismy. S ohledem na nízkou míru vynutitelnosti lidskoprávních norem však není vhodné alespoň v krátkém období reálný význam a dopad těchto kontrolních mechanismů příliš přeceňovat. Přesto budme rádi, že je máme.

Možnost radikálnější reformy je však zatím ve hvězdách. Ibrahim Salama na konferenci v dané souvislosti řekl: „To je politika. To je umění možného. A my musíme zajistit, abychom zvolili to nejlepší v rámci možného.“

Poznámky

- [1] Zmíněný blog na <http://humanrightsdoctorate.blogspot.com> lze vřele doporučit všem zájemcům o aktuální informace z oblasti mezinárodního práva lidských práv a mezinárodního práva trestního.
- [2] Jedná se o rezoluci Valného shromáždění OSN 60/251, konkretizovanou rezolucí Rady pro lidská práva 5/1.
- [3] V této souvislosti je však také nutné zmínit důležitou slabinu týkající se kontrolních mechanismů ochrany lidských práv na univerzální úrovni, jíž je velmi nízká míra vynutitelnosti práva.
- [4] Přehled jednotlivých výborů na webu OHCHR: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/treaty/index.htm>.
- [5] Znění návrhu OHCHR: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/icm-mc/docs/HRI.MC.2006.2.pdf>.
- [6] Dokument zvaný „Report of the Maastricht Seminar on the UPR and treaty bodies“ lze nalézt na webových stránkách OHCHR: www2.ohchr.org/english/bodies/HRTD/index.htm.

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Rada OSN pro lidská práva odsoudila situaci v Sýrii

Markéta Glacová

Rada OSN pro lidská práva na svém mimořádném prosincovém zasedání v Ženevě tvrdě odsoudila současnou situaci v Sýrii. Režimu Bašára Asada vytýká zejména hrubé a systematické porušování lidských práv.

Podkladem pro jednání Rady byla zpráva nezávislé mezinárodní vyšetřovací komise, jež vznikla za účelem prošetření údajného porušování lidských práv v období od září do poloviny listopadu a její zpráva byla vytvořena na základě rozhovorů s 223 oběťmi a svědky porušování lidských práv, jimiž byli nejen civilisté, ale také několik bývalých členů syrských bezpečnostních složek. Jejich výpovědi podávají svědectví o popravách, svévolném zatýkání, nucených zmizeních, mučení, sexuálním násilí a porušování práv dětí, jichž se syrské vojenské a bezpečnostní síly od počátku protestů dopouštějí. Vstup na syrské území byl však komisi syrskou vládou odepřen [2].

Rada na zasedání schválila rezoluci [3], ve které vyjadřuje znepokojení nad pokračujícím porušováním lidských práv a důrazně odsuzuje nejen komisi popsané zločiny, ale také útoky na civilisty či zákaz poskytování lékařské pomoci odpůrcům režimu. Rezoluce vyzdvihuje význam státu při zajištění ochrany svých občanů a požaduje okamžité zastavení represí ze strany syrského režimu. V neposlední řadě je naléhavě požadováno neprodlené ukončení veškerého násilí v zemi, s čímž je spojena také iniciativa Ligy arabských států usilující o mírové řešení syrské situace.

Vysoká komisařka OSN pro lidská práva Navi Pillay vyzvala mezinárodní společenství k přijetí odpovídajících opatření, jež vedou k zastavení násilí na civilistech a k okamžitému ukončení brutálních represí. Komisařka také apelovala na Radu bezpečnosti OSN, aby předala případ Sýrie Mezinárodnímu trestnímu soudu (MTS), jenž by měl prověřit, zda během potlačování protivládních demonstrací nedocházelo ke zločinům proti lidskosti.

Syrská vláda označila rezoluci za neobjektivní a nespravedlivou, vytvořenou na základě nesprávných informací nepřátelské strany s cílem zpolitizovat syrskou otázku. Přijetí rezoluce na poli Rady OSN pro lidská práva navíc považuje za neoprávněný zásah do vnitřních záležitostí země.

V posledních dnech pak došlo k dalším dvěma podstatným událostem vztahujícím se k Sýrii, jednou je ruský návrh rezoluce předložený v Radě bezpečnosti OSN [4], druhou pak souhlas syrské vlády se vstupem pozorovatelů Ligy arabských států do země.

Poznámky

[1] V polovině prosince byl počet obětí syrského povstání odhadován na 5 tisíc zabitých a více než 14 tisíc zatčených osob. Počet uprchlíků ze země se již pohybuje nad hranicí 12 tisíc osob.

[2] Komise několikrát žádala syrské zástupce o povolení navštívit zemi a vyšetřovat přímo na jejím území, vládní zástupci však požadavek odmítli s tvrzením, že v současné době již probíhá vyšetřování vnitrostátní zvláštní právní komisí a je nutné počkat si na výsledek jejího šetření.

[3] Pro přijetí rezoluce bylo 37 ze 47 států, podporu jí navíc vyjádřila také Liga arabských států, Evropská unie a USA. Proti přijetí hlasovalo Rusko, Čína, Ekvádor a Kuba, dalších šest států se hlasování zdrželo.

[4] Rusko, které v minulosti v Radě bezpečnosti OSN vetovalo všechny protisyrské rezoluce, nyní překvapilo vlastním návrhem vyzývajícím k okamžitému ukončení násilností a k respektování svobody slova a shromažďování. Specifikem tohoto návrhu je skutečnost, že za násilí v Sýrii přikládá stejnou vinu oběma stranám a že nepředpokládá zavedení jakýchkoli sankcí.

Nejvyšší komisařka OSN pro lidská práva | Autor: Jean-Marc Ferr

Zdroje

- Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic (2011), Human Rights Council, Seventeenth special session, 23.11.2011, on-line text (<http://www2.ohchr.org:80/english/bodies/hrcouncil/specialesession/17/docs/A-HRC-S-17-2-Add1.pdf>).

- Resolution adopted by the Human Rights Council (S-18/1): The human rights situation in the Syrian Arab Republic (2011), Human Rights Council, Eighteenth special session, 2.12.2011, on-line text (http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/docs/A-HRC-RES-S-18-1_en.pdf).

- UN Human Rights Council strongly condemns abuses by Syrian authorities, UN News Centre, 2.12.2011, on-line text (<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=40596&Cr=Syria&Cr1=>).

Po sedmnácti letech byl starosta odsouzen za genocidu

Anna Matušinová

Soudci Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR) uznali Grégoire Ndahimana zodpovědného za genocidu a zločiny proti lidskosti. Ndahimana uprchl z Rwandy v létě roku 1994 do sousedního východního Konga, kde působil jako člen Demokratických sil pro osvobození Rwandy (FDLR).[1] Díky spolupráci OSN s rwandskými a konžskými silami byl Ndahimana zadržen v srpnu 2009.

V průběhu rwandské genocidy bylo poměrně běžné, že se lidé skrývali v kostelích, kde hledali ochranu. Ndahimana vykonával funkci starosty ve rwandském obvodu Kivumu, blízko jezera Kivu. V malé obci Nayange, která spadala do obvodu spravovaného Ndahimanou, se do kostela uchýlilo zhruba dva tisíce Tutsiů. Jejich transport pomáhal organizovat i Ndahimana. Po zaplnění kostela bylo rozhodnuto o jeho okamžité demolicí. Většina z uprchlíků zahynula poté, co ozbrojení Hutové za pomoci buldozerů zbořili zdi kostela. Zbytek Tutsiů utloukli k smrti. Podle soudu je obžalovaný odpovědný za jeden z nejhorších masakrů ve Rwandě, protože se vyskytoval na místě, nicméně nepřevzal kontrolu nad policejními silami. Svým nezasahováním – tedy zanedbáním úředních povinností – se dopustil zločinu proti lidskosti. Podle názoru soudu právě jeho přítomnost měla na pachatele povzbuzující účinek, neboť představoval složku státní správy. Svým jednáním tak napomohl a naváděl k vyhlazování a genocidě.

Žalobci navíc starostu činili zodpovědným za pomoc při plánování a provedení vyhlazení etnických Tutsiů v obvodu Kivumu. Soudci tato obvinění odmítli s poukazem na to, že masakr byl výsledkem široké koordinace místních úřadů, rozličných skupin, náboženských autorit a civilních útočníků. Přestože podle soudu nemůže koordinace různých složek v žádném případě Ndahimanu zprostit

obvinění, lze ji považovat za polehčující okolnost. Soudci zároveň poukázali, že účast v napomáhání a navádění k masakru mohla být způsobena nátlakem na osobu obžalovaného, spíše než jeho extremismem a etnickou nenávisť.

Ndahimana byl za své činy odsouzen k patnáctiletému trestu odnětí svobody. Zástupci rwandské vlády verdikt uvítali, přestože podle jejich vyjádření není trest dostatečně přísný. Podle názoru hlavního rwandského žalobce rozsudek plně nedoceňuje roli místních úřadů, včetně Ndahimany, které byly zabíjení velice nápomocny.

ICTR byl zřízen rezolucí Rady bezpečnosti OSN v roce 1994 a svou činnost má ukončit v roce 2012. Soud stíhá zločiny proti lidskosti, genocidu a porušení článku 3 Ženevských úmluv. K dnešnímu dni soud vynesl šedesát devět konečných rozsudků, pět řeší, osmnáct prochází odvolacím řízením, jeden na projednání čeká a tři byly předány národním soudům.

Zdroje

- Grégoire Ndahimana Sentenced to 15 Years in Prison (2011), ICTR, on-line text (<http://www.unictr.org/Default.aspx?TabId=155&id=1241>).

- KRON, Josh (2011). Rwandan Is Convicted in 1994 Killings, The New York Times, on-line text (http://www.nytimes.com/2011/11/18/world/africa/former-rwandan-mayor-convicted-in-tutsi-massacre.html?_r=1).

Poznámky

[1] FDLR představuje skupinu rebelů, kterou tvoří především uprchlí Hutové z Rwandy. Skupina je na seznamu teroristických skupin, vytvořeném Spojenými státy americkými.

Robert Fremr soudcem Mezinárodního trestního soudu

Lubomír Majerčík

Ve dnech 12. až 21. prosince se v New Yorku konalo každoroční Shromáždění smluvních stran Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (dále jen MTS). Úkolem Shromáždění, v němž má každá smluvní strana svého zástupce, je přijímat rozpočet, dohlížet na fungování MTS, projednat zprávu o jeho činnosti nebo volit soudce či prokurátora. Jak jsme psali v předchozích číslech Bulletinu (5/2011 a 10/2011), letos na Shromáždění měla své želízko v ohni i Česká republika, když na post soudce kandidoval Robert Fremr z Nejvyššího soudu. Z 19 kandidátů mohlo být zvoleno pouze šest soudců a dr. Fremr nakonec uspěl hned ve druhém kole se 77 hlasy. Patřil tak k první trojici soudců, o nichž bylo Shromáždění jednoznačně přesvědčeno; kvůli zbylým soudcům se volby protáhly až na patnáct kol.

Robert Fremr

Podle výsledků je zřejmé, že letos daly smluvní strany přednost osobnostem s praktickými trestněprávními zkušenostmi. Vítězně vyšly z klání také jediné dvě ženy, které kandidovaly. Soudci a soudkyně se ujmou svých devítiletých mandátů v březnu 2012. Vedle nich byla za novou prokurátorku zvolena konsensuální kandidátka Fatou B. Bensouda, jež nastoupí v červnu 2012. Sama od roku 2004 zastávala funkci zástupkyně současného prokurátora, a proto může představovat prvek kontinuity (v dobrém i ve zlém). Zároveň by mohla zmírnit kritiku afrických zemí vůči MTS, neboť sama pochází z Gambie. Úspěšné bylo i Slovensko, jehož kandidátka Elena Sopková byla zvolena za členku Výboru pro rozpočet a finance.

K dalším závěrům Shromáždění patřilo schválení rozpočtu ve výši 111 milionů euro, což je sice oproti minulému roku o osm milionů euro více, ale stále pod výchozím požadavkem MTS. Nevládní organizace kritizovaly, že tato výše rozpočtu neodráží zvýšenou aktivitu MTS v uplynulém roce a dvě nové situace (Libyi a Pobřeží slonoviny), jimiž se zabývá. S prokurátorem se shodují na tom, že smluvní strany nemohou čekat, že bez adekvátního navýšení rozpočtu bude MTS nadále zintenzivňovat svou činnost. I přes nesplněná očekávání, co se rozpočtu týče, (zároveň ale i nenaplněné obavy z politiky „nulového růstu“) MTS letos zaznamenal zvýšenou podporu mezinárodního společenství. V roce 2011 totiž ratifikovalo od vzniku MTS Římský statut nejvíce no-

vých zemí a jejich počet se tím vyšplhal na rovných 120. Na druhou stranu se ale MTS musel nedávno uchýlit k informování Rady bezpečnosti o tom, že Malawi a Čad nespolečně pracovaly v zatčení soudánského prezidenta, jak to vyplývá z jejich povinností.

Nezbývá než pográtulovat doktoru Fremrovi a celému týmu, jenž za ním v kampani stál. Je to velký úspěch pro Českou republiku, násobený zároveň i nedávnou volbou profesora Pavla Šturmy do Komise OSN pro mezinárodní právo. Kromě toho byla česká státní zástupkyně vybrána na místo EULEX Prosecutor v Kosovu a další státní zástupkyně je od ledna vyslaná do mise EUPOL COPPS v Palestině. Ukazuje se, že podpora různých kandidátů na podobná místa ve stejný čas nemusí jít proti sobě a že Česká republika má na to prosazovat kvalitní odborníky.

Zdroje

- Amnesty International: International Criminal Court – Recommendations to the Assembly of States Parties: <http://amnesty.org/en/library/info/IOR53/009/2011/en>.
- Election of the judges of the International Criminal Court: <http://icc-cpi.int/Menus/ASP/Elections/Judges/2011/Results/Final+Results.htm>.
- UN Webcast: www.unmultimedia.org/tv/webcast/2011/12/international-criminal-court-assembly-of-states-parties-to-the-rome-statute-2.html.

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Co nového ve Štrasburku

O křížovém výsledku a zásahu proti čečenským teroristům v moskevském divadle

Hubert Smekal

Krátce před vánočními svátky vydal Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP či Soud) dva zajímavé rozsudky, katalogizované v systému HUDOC jako případy s nejvyšší důležitostí. V obou případech konstatuje štrasburský soud porušení Úmluvy, a to zeměmi, s nimiž má poměrně napjaté vztahy – Ruskem a Spojeným královstvím.

Nemožnost vyslechnout svědka nemusí porušovat právo na spravedlivý proces

Velký senát řešil ve spojeném případě *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království* (stížnosti č. 26766/05 a 22228/06) aplikaci článku 6 odst. 3d Úmluvy, který zaručuje osobám obviněným z trestného činu možnost vyslyšet svědky. V původním rozsudku senátu z ledna 2009 Soud konstatoval, že se Spojené království dopustilo porušení práva na spravedlivý proces, když umožnilo během soudního stání přecíst vyjádření nepřítomných svědků, kteří nemohli být podrobeni výsledku. Velký senát se svými kolegy zcela nesouhlasil a mezi případy *Al-Khawaja a Tahery* diferencoval.

Britský občan Al-Khawaja pracoval jako doktor a byl dvěma pacientkami obviněn ze sexuálního zneužití, zatímco byly údajně v hypnóze. Jedna z pacientek – paní S. T. – spáchala ještě před procesem sebevraždu. Její předchozí výpověď však soudce považoval za klíčovou, tudíž rozhodl o jejím přečtení porotě. Obhajoba tento postup akceptovala s tím, že může podrobit výsledku druhou pacientku a další svědky, včetně dvou známých paní S. T., jimž se tato krátce po inkriminované záležitosti svěřila. Soudce upozornil porotu, že samotná S. T. nebyla podrobena křížovému výsledku a že Al-Khawaja nařčení popírá. Porota přesto shledala Al-Khawaju vinným z obou činů.

Případ Íránce Taheryho má zcela jiné skutkové pozadí. V květnu 2004 během pouliční bitky gangů Tahery údajně třikrát bodl do zad pana S., což však přímo na místě nikdo nedosvědčil. Dva dny po incidentu se jeden ze svědků (pan T.) rozpomněl a identifikoval jako útočníka pana Taheryho. Neodvážil se však přijít vypovídat před soud, tudíž soudce rozhodl o přečtení jeho svědectví porotě bez jeho přítomnosti. Přitom se porotě opět dostalo varování, že se jedná o výpověď, jejíž hodnověrnost nelze podložit křížovým výsledkem. Porota se nenechala zviklat a rozhodla o desetiletém vězení. Jak Al-Khawaja, tak Tahery neuspěli s odvoláními, proto adresovali stížnost do Štrasburku, kde nejprve našli zastání, jelikož k jejich odsouzení došlo v rozhodující míře kvůli svědeckým výpovědím, které nemohly být podrobny křížovému výsledku.

Velký senát však z přísnosti standardu křížového výsledku trochu slevil. Článek 6 Úmluvy podle jeho názoru požaduje především zajištění celkové spravedlivosti trestního řízení. Soud sice připustil, aby odsouzení spočívalo rozhodujícím způsobem na základě tvrzení nepřítomného svědka, avšak pouze za současného zajištění vyvažujících faktorů. Soud ve svém „testu“ zohledňuje zejména tři záležitosti – jestli je výpověď nepřítomného svědka nezbytná, jestli je výpověď výhradním nebo rozhodujícím faktorem pro odsouzení a jestli se uplatní dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk. V případě Al-Khawaja britské soudy při „balančním testu“ obstály, a to zejména proto, že tvrzení zemřelé S. T. podpořily i další svědecké výpovědi, díky nimž porota mohla celou věc řádně a spravedlivě posoudit [1]. V případě Tahery chybí vedle pana T., jenž se odmítl podrobit křížovému výsledku, další očití svědkové, že skutečně právě Tahery oběť pobodal, čímž není splněna podmínka existence vyvažujících faktorů. Pan Tahery se dočká odškodnění ve výši 6 tisíc eur za nepeněžitou újmu a 12 tisíc eur za náklady řízení [2].

Plánovat likvidaci nestačí

Kauza *Finogenov a další proti Rusku* (stížnosti 18299/03 a 27311/03) se týká neštěstí z října 2002, kdy čtyřicítka čečenských teroristů držela po tři dny v moskevském divadle Na Dubrovce více než devět stovek diváků, než se ruské jednotky rozhodly k zásahu, po němž zůstalo přes 160 mrtvých. Citlivá a smutná událost neušla vnitřní kritice, avšak 64 stěžovatelů (přeživších a pozůstalých) se u ruských soudů nápravy nedomohlo, a proto se v roce 2003 obrátili na Evropský soud pro lidská práva, který jim po více než osmi letech čekání dal za pravdu.

Celý případ lze rozdělit na tři části – jednak na samotné provedení zásahu, při němž bylo použito neznámého omamného plynu, a pak na organizaci záchranných aktivit po zásahu samém a na jejich vyšetření. Zatímco v první části Rusko podle jednomyslného verdiktu senátu právo na život (čl. 2 Úmluvy) neporušilo, ve zbytku se již provinilo.

Celou záchrannou operaci plánovala krizová jednotka pod vedením Federální bezpečnostní služby (FSB), která po třech dnech neplodného vyjednávání rozhodla v obavách před pokračujícími popravami rukojmích o zásahu. Zásahové komando skrze ventilační systém napumpovalo do divadelního sálu omamný plyn a vtrhlo do budovy. Všichni čečenští vězňové zahynuli, ale vedle nich také 125 rukojmích. Někteří přeživší si navíc odnesli závažné zdravotní problémy. Při vyšetřování zásahu moskevská prokuratura došla k závěru, že 125 mrtvých zemřelo následkem individuálních slabostí a nemocí, jež byly podpořeny třídním stresem. Úmrtí tedy byla podle ruských úřadů způsobena přirozenými příčinami, nikoliv použitým plynem.

ESLP si zdravotní nezávadností použitého plynu nebyl tak jist, naopak konstatoval, že téměř současně přirozené úmrtí 125 osob různého věku a fyzické kondice je proti zdravému rozumu. Plyn tedy musel sehrát roli, když už ne „smrtící zbraň“, tak aspoň „paralyzující zbraň“, která je pro oslabeného člověka potenciálně smrtelnou. Zásah tedy rozhodně spadá pod právo na život. Soud dále rozebíral, zda mohly být použity méně drastické prostředky, přičemž domácím úřadům přiznal v operaci takového rozsahu a komplexity prostor k uvážení. V situaci, kdy vězňové sestávali z těžce ozbrojených a dobře vytrénovaných Čecenců, kteří si kladli nerealistické požadavky, se mohly úřady oprávněně domnívat, že hrozí bezprostřední velké ztráty na životech. Použití plynu a zásah komanda sice mohly rukojmí ohrozit, ale v daný moment se jevily být menším zlem. Zásah tedy nebyl disproportionální a neporušil právo na život.

Následující aktivity si však vysloužily od Soudu mnohem příkřejší hodnocení. Na plánování okamžiků po zásahu ruské orgány zjevně nekladly takový důraz, tudíž docházelo k mnohým zmatkům a bohužel i ke zbytečným úmrtím. Jelikož drama rukojmích trvalo plně tři dny, některé přípravy k organizaci záchranných aktivit učiněny být mohly. Zcela zjevně selhávala koordinace mezi týmy lékařů a záchranářů, což dosvědčují i svědkové a videozáznamy. Do stejných autobusů byli například umístěni jak živí, tak mrtví, některé autobusy navíc postrádaly lékařský personál a mnozí řidiči nevěděli, kam mají jet, což zbytečně oddalovalo pomoc obětem. Od zásahu po začátek evakuace navíc uplynulo nejméně 90 minut a doktoři

a záchranáři ani nebyli informováni, že došlo k použití plynu. Lidé v bezvědomí byli ponecháni v poloze obličejem vzhůru a někteří z nich se zadusili vlastními zvrátky. V nemocnicích se pro některé zraněné nedostávalo protilátek, zatímco jiní dostali injekcí více. Posmrtné zprávy ukazují, že většina obětí zemřela po cestě do nemocnice, případně krátce po příjezdu. Zjevně selhala rychlá doktorská péče, ruské orgány podcenily přípravu a nepodařilo se jim minimalizovat ztráty na životech, čímž porušily čl. 2 Úmluvy.

Obdobně vyšetřování těchto událostí vykazovalo závažné nedostatky. Plánovače operace nikdo nevyslychal a nikdy nebyla odhalena povaha použitého plynu. Přípravné materiály krizové jednotky FSB byly zničeny, tudíž není jasné, kdo činil rozhodnutí a jak a s jakým ohledem na minimalizaci ztrát na životech. Vyšetřovatelé navíc nebyli nezávislí, jelikož sestávali i z členů FSB a přímo plánovacího týmu celé operace. I v tomto ohledu tedy došlo k porušení čl. 2.

Rusko má stěžovatelům zaplatit jako odškodnění za nepeněžitou újmu 1 254 000 eur a navíc 30 tisíc eur jako náhradu za náklady řízení.

Poznámky

[1] Velký senát rozhodl poměrem 15 ku 2, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 ve spojení s čl. 6 odst. 3d.

[2] Velký senát jednomyslně rozhodl, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 ve spojení s čl. 6 odst. 3d.

Foto: Creative Commons - www.flickr.com

Lidskoprávně z Lucemburku

Helena Bončková

Konstatování, že díky právní závaznosti Listiny základních práv EU (dále jen „Listina“) Soudnímu dvoru přibýlo práce a musí se tak v posledních měsících jak se patří lidskoprávně otáčet, má asi stejnou vypovídací hodnotu, jako že tráva je zelená a nebe je modré. Nicméně stojí za to tomuto „otáčení“ věnovat pozornost, člověk si přinejmenším uvědomí, že od uhlí a oceli jsme už skutečně daleko. Prosinec byl navíc na lucemburskou lidskoprávní judikaturu mimořádně plodný. Jednotlivá rozhodnutí můžou rovněž sloužit jako ukázka toho, v jak různorodých oblastech lze Listinou argumentovat.

Rozsudek SD (velkého senátu) ze dne 21. 12. 2011, C-28/09, Komise v. Rakousko

První případ se poněkud netradičně týká řízení o nesplnění povinnosti. Jednalo se o dálnici v Tyrolsku, která je jednou z hlavních komunikačních tepen mezi jihem Německa a severem Itálie a v jejímž okolí byly naměřeny nadlimitní hodnoty oxidu dusičného.[1] Rakouské orgány proto zakázaly provoz nákladních vozidel na jednom z úseků této dálnice. Přeprava těžšího nákladu tak měla být nadále uskutečňována alternativními způsoby přepravy, které berou větší ohled na životní prostředí. Komise však měla

za to, že tento sektorový zákaz provozu představuje neodůvodněné porušení zásady volného pohybu zboží a podala k Soudnímu dvoru žalobu pro nesplnění povinnosti.

Rakousko přitom zdůrazňovalo, že směrnice 96/62/ES a 99/30/ES ukládají členským státům v případě překročení roční mezní hodnoty oxidu dusičného povinnost konat. Kromě toho jsou rakouské orgány rovněž povinny zajistit respektování soukromého a rodinného života občanů, které je zakotveno v čl. 7 Listiny a v čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Stejně tak Soudní dvůr připomněl, že omezení volného pohybu zboží může být odůvodněno s ohledem na opatření, které je vhodné a nezbytné pro uskutečnění cíle obecného zájmu, jako je ochrana životního prostředí nebo veřejného zdraví. Průřezovou a základní povahu uvedených cílů navíc potvrzují čl. 35 a 37 Listiny. Soudní dvůr však dospěl k závěru, že Rakousko tím, že přijalo sektorový zákaz provozu, aniž dostatečně přezkoumalo možnost využití jiných méně omezujících opatření, volný pohyb zboží omezilo nepřiměřeně. Jinými slovy Listina je sice Listinou, nicméně svobody jsou pořád svobodami.

Rozsudek SD (velkého senátu) ze dne 21. 12. 2011, C-27/09 P, Francie v. People's Mojahedin Organization of Iran

Tento případ je dalším z řady případů odehrávajících se podle scénáře „Rada: Vy – teroristi, Soudní dvůr: Mož-

ná – nicméně se základními právy.“ V prosinci 2008 Tribunál zrušil rozhodnutí Rady, kterým byla organizace People's Mojahedin Organization of Iran zahrnuta na seznam subjektů, jimž byly pro údajnou podporu terorismu zmrazeny finanční prostředky.[2] Jednalo se přitom již o třetí případ, kdy Tribunál zrušil uvedené rozhodnutí v souvislosti s touto organizací.[3] Tribunál v posledně uvedeném případě dospěl k závěru, že Rada porušila právo na obhajobu uvedené organizace, neboť před přijetím napadeného rozhodnutí nesdělila důkazy, které měla k dispozici, a neinformovala o právu být vyslechnut.

K odvolání Francie Soudní dvůr shledal, že „[z]ajištění účinné ochrany uvedené osoby, jíž je rozhodnutí určeno, má především za cíl, aby tato osoba mohla opravit chybu nebo uplatnit takové skutečnosti týkající se její osobní situace, jež mohou ovlivnit, zda rozhodnutí bude či nebude přijato nebo zda bude mít takový či jiný obsah.“[4] Toto základní právo na dodržení práv obhajoby je navíc výslovně zakotveno v čl. 41 odst. 2 písm. a) Listiny. Soudní dvůr proto kasační opravný prostředek zamítnul.

Rozsudek SD (velkého senátu) ze dne 21. 12. 2011, C-411/10 a C-493/10, N.S. a další v. Secretary of State for the Home Department

Jednoznačně nejzajímavější z prosincových lidskoprávně orientovaných rozhodnutí Soudního dvora, zcela relevantní rovněž pro Českou republiku a její případnou „výjimku“ z Listiny. Příklad se týkal afgánských, iránských a alžírských žadatelů o azyl, kteří původně překročili hranice Unie v Řecku, o azyl však požádali ve Spojeném království (případ pana N.S.) a v Irsku (případ ostatních žadatelů). Podle pravidel unijní azylové politiky proto měli být automaticky přemístěni do Řecka, které je státem příslušným pro rozhodnutí o podaných žádostech. Anglické a irské soudy však měly pochybnosti ohledně dodržení základních práv v případě takového přemístění žadatelů, neboť azylové řízení v Řecku vykazuje závažné nedostatky.[5] Podíl udělených azylů je tam velmi nízký, soudní opravné prostředky jsou nedostatečné a podmínky přijetí žadatelů o azyl nepřiměřené. Soudního dvora se tak vnitrostátní soudy dotázaly, zda s ohledem na tuto situaci, jsou orgány, které mají přemístit žadatelů do Řecka provést, povinny ověřit, zda tento stát skutečně dodržuje základní práva. Anglický soud se pak Soudního dvora rovněž dotázal na relevanci Protokolu č. 30 o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království (dále jen „Protokol č. 30“) pro daný případ.

Soudní dvůr dospěl k závěru, že členské státy nemohou přemístit žadatele o azyl do příslušného členského státu, pokud

v něm existují systematické nedostatky azylového řízení a podmínky přijímání žadatelů o azyl v tomto členském státě představují závažné a prokazatelné důvody pro domněnku, že žadatel bude vystaven skutečnému riziku nelidského a ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 4 Listiny. V souvislosti s Protokolem č. 30 pak Soudní dvůr připomněl, že jeho čl. 1 odst. 1 pouze „ozřejmuje čl. 51 Listiny, týkající se oblasti použití Listiny, a jeho účelem není osvobodit Polskou republiku a Spojené království od povinnosti dodržovat ustanovení Listiny, ani bránit soudu některého z těchto členských států, aby dbal na dodržování těchto ustanovení.“ (bod 120 rozsudku).[6] Soudní dvůr proto shledal, že Protokol č. 30 v daném případě nemá vliv na zodpovězení předběžných otázek. Lze shrnout, že smysl a účel Protokolu č. 30 je sice i po tomto rozhodnutí poněkud nejasný, značně méně však již jeho právní význam. Zdá se totiž, že charakterizace Protokolu č. 30 jako tzv. výjimky z Listiny vzala definitivně za své.

Poznámky

[1] Tyto limity byly přitom původně stanoveny evropskými směrnicemi, konkrétně směrnicí Rady 96/62/ES ze dne 27. září 1996 o posuzování a řízení kvality vnějšího ovzduší a směrnicí Rady 99/30/ES ze dne 22. dubna 1999 o mezních hodnotách pro oxid siřičitý, oxid dusičitý a oxidy dusíku, částice a olovo ve vnějším ovzduší.

[2] Rozhodnutí Rady 2008/583/ES ze dne 15. července 2008, kterým se provádí čl. 2 odst. 3 nařízení (ES) č. 2580/2001 o zvláštních omezujících opatřeních namířených proti některým osobám a subjektům s cílem bojovat proti terorismu a kterým se zrušuje rozhodnutí 2007/868/ES.

[3] Srov. rozsudky Tribunálu ve věcech T-284/08, T-228/02 a T-256/07.

[4] Bod 65 rozsudku.

[5] Touto skutečností se zabýval rovněž Evropský soud pro lidská práva, který rozhodl, že Belgie porušila článek 3 EÚLP tím, že vystavila stěžovatele rizikům vyplývajícím z nedostatků azylového řízení v Řecku. Belgické orgány totiž věděly nebo měly vědět, že stěžovatel nemá žádnou záruku, že jeho žádost o azyl bude řeckými orgány řádně posouzena, a dále tím, že s plnou znalostí věci vystavily stěžovatele podmínkám zadržování a životním podmínkám představujícím ponižující zacházení (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. ledna 2011, M. S. S. v. Belgie a Řecko).

[6] Čl. 1 odst. 1 Protokolu č. 30 přitom stanoví, že „Listina nerozšiřuje možnost Soudního dvora ani jakéhokoliv soudu Polské republiky či Spojeného království shledat, že právní a správní předpisy, zvyklosti nebo postupy Polské republiky či Spojeného království nejsou v souladu se základními právy, svobodami nebo zásadami, které Listina potvrzuje.“

Média a lidská práva v představě Rady Evropy

Václav Krajňanský

K příležitosti Dne lidských práv, který se tradičně slaví 10. prosince, zveřejnil Komisař Rady Evropy pro lidská práva Thomas Hammarberg publikaci nazvanou Lidská práva a měnící se prostor médií.

Komisařovo hlavní sdělení v souvislosti s touto publikací směřuje ke zdůraznění skutečnosti, že lidská práva, jejich stav v Evropě a jejich dodržování závisí na svobodě médií a jejich pluralismu. Z toho důvodu je zcela zásadní ohradit se vůči vládním restrikcím a tendencím k monopolizaci mediální sféry. Osm expertů na média a lidská práva z různých koutů Evropy se na komisařovu výzvu zhostilo práce na šesti tématech, vztahujících se k lidským právům a médiím. Těmito tématy, jimž je publikace věnována, jsou: sociální sítě a média, ochrana novinářů proti násilí, etická žurnalistika, přístup k oficiálním dokumentům, média veřejné služby a konečně pluralismus médií.

Těmto tématům musíme věnovat pozornost, protože adekvátní role médií je nutnou podmínkou k odhalování případů porušování lidských práv a k vytvoření prostoru pro vyjádření různých hlasů ve veřejném diskurzu. Hammarberg se připojil k názoru, že veřejnoprávní média jsou důležitá jako záruka rozmanitosti, pluralismu a protiváha mediálním monopolům.

Ze zpracovaných témat stojí rozhodně za zmínku inspirační příspěvek Anderse Olssona, který popisuje propracovanost veřejného přístupu k oficiálním dokumentům ve Švédsku, přičemž poukazuje na problémy, které pro švédské pojetí transparentního vládnutí představují harmonizace práva na přístup k informacím v EU. Z nemalého počtu kvalitních článků můžeme dále upozornit na texty Miklóse Harasziho, Boyko Boeva a Barbory Bukovské, věnované pluralitě médií se zvláštním důrazem na ta veřejnoprávní a jejich vztah k lidským právům.

Celou publikaci, rozdělenou do šesti kapitol odpovídajících předestřeným tématům, je možné nalézt na stránkách Rady Evropy[1].

Zdroje

- Tisková zpráva Komisaře pro lidská práva Rady Evropy ze dne 8. prosince 2011. Dostupné z: <www.coe.int/lportal/en/web/coe-portal/press/newsroom?p_p_id=newsroom&_newsroom_articleId=736060&_newsroom_groupId=10226&_newsroom_tabs=newsroom-topnews&pager.offset=0>.

Poznámky

[1] Elektronická verze je dostupná z <www.coe.int/t/commissioner/Activities/themes/MediaFreedom/MediaLandscape2011.pdf>.

V Tunisku je již pro muslimy bezpečno, míní štrasburský soud

Al Hanchi v. Bosna a Hercegovina [1]

Zuzana Melcrová

Pan Al Hanchi, muslim tuniské národnosti, opustil svou vlast v roce 1992, aby se během války v Bosně a Hercegovině (1992 až 1995) připojil ke skupině zahraničních mudžáhedínů [2] a podpořil souvěrce v boji proti Srbům. Po znovunastolení míru měli tito muslimští bojovníci odcestovat zpět do země původu.

Pan Al Hanchi se ale po válce rozhodl zůstat a oženil se s bosenskou ženou, s níž má dnes dvě děti. V roce 2009 bylo při náhodné kontrole zjištěno, že pan Al Hanchi je ilegálním imigrantem, což mělo za následek jeho umístění do centra pro přistěhovalce. Následně cizinecká služba rozhodla o deportaci stěžovatele zpět do Tunisu se zákazem vstupu na území Bosny a Hercegoviny po dobu pěti let, protože podle jejího zjištění představoval hrozbu pro národní bezpečnost a veřejný pořádek.

Pan Al Hanchi podal žádost o udělení azylu s odůvodněním, že by na něho jako bývalého mudžáhedína bylo po návratu do Tunisu nahlíženo jako na teroristu a hrozilo by mu nelidské nebo ponižující zacházení, což je v rozporu s článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv

a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Jeho žádost byla odmítnuta s tím, že se mu nepodařilo s dostatečnou mírou jistoty prokázat, že by byl vnímán jako podezřelý z terorismu a že by s ním z toho důvodu bylo špatně zacházeno.

Pan Al Hanchi se proto obrátil na Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Ve své stížnosti vytýkal státním orgánům porušení hned několika článků Úmluvy. Těžištěm sporu v tomto případě bylo porušení čl. 3 Úmluvy. Stěžovatel dále tvrdil, že rozhodnutím o vyhoštění byl porušen i čl. 5 odst. 1 Úmluvy, zaručující právo na svobodu a osobní bezpečnost, čl. 6 odst. 1 Úmluvy, který chrání právo na spravedlivý proces, a čl. 8 Úmluvy, jenž v sobě zahrnuje právo na respektování rodinného a soukromého života.

Jednomyslné rozhodnutí ESLP v této věci je příkladem, jak štrasburský soud reflektuje mezinárodní politické dění, které může způsobit, jak se tomu stalo v tomto případě, i změnu jeho dosavadní judikatury. V dřívějších rozhodnutích týkajících se otázky, zda osobě s obdobným postavením a minulostí jako pan Al Hanchi reálně hrozí v případě jeho vyhoštění do Tunisu takové zacházení, které by bylo v rozporu s Úmluvou, se ESLP přiklonil na stranu stěžovatelů [3]. Po revolučních hnutích, nazvaných přiléhavě „Arabské jaro“, která postihla i Tunisko, však soud zaujal opačné stanovisko a dal za pravdu Bosně a Hercegovině.

Konstatoval přitom, vycházející ze zpráv Parlamentního shromáždění Rady Evropy a zvláštních zpravodajů OSN, že se Tunisko vydalo vstříc demokratickému státnímu zřízení a činí kroky k potlačení předchozího režimu. To dokládá např. udělení amnestie politickým vězňům, rozpuštění státní bezpečnostní služby, která byla v minulosti často obviňována z nelidského a ponižujícího zacházení, nebo propuštění či stíhání některých vysoce postavených veřejných činitelů pro porušování lidských práv v průběhu minulého režimu. Podle štrasburského soudu tedy nebylo prokázáno, že by v Tunisku byli muslimové v současné době systematicky pronásledováni pro jejich náboženské vyznání. Soud zamítl stížnost pana Al Hanchiho i v ostatních jejích bodech, což se s ohledem na jeho ustálenou judikaturu dalo očekávat.

Mezi svými optimistickými úvahami ale soud přesto přiznal, že se doposud objevují zprávy o nehumánním či ponižujícím zacházení s jednotlivci ze strany tuniských státních orgánů. I přes zrušení kontroverzního protiteroristického zákona dochází do dnešních dnů k zadržení osob na základě tohoto předpisu. [4]

Ačkoliv Tunisko přistoupilo v červnu letošního roku k Opčnímu protokolu k Úmluvě OSN proti mučení a Opčnímu protokolu Mezinárodní úmluvy o občanských a politických právech, nelze předpokládat, že se jako mávnutím kouzelného proutku změní i smýšlení Tunisánů, kteří budou náhle uvědoměle ctít a chránit lidská práva a dodržovat

zásady jako je např. presumpce nevinoty. Jakkoliv se tuniský lid zasadil za změnu režimu směrem k demokratickému zřízení, nelze v tuto chvíli předpovědět, jaké formy tato severoafrická demokracie v budoucnosti nabude.

Poznámky

[1] Rozhodnutí senátu ESLP ze dne 15. 11. 2011 ve věci Al Hanchi v. Bosna a Hercegovina, stížnost č. 48205/09.

[2] Mudžáhedíni byli Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii popsáni jako přívrženci muslimského náboženského hnutí, kteří se vydali bojovat v tzv. svaté válce. Mezi lety 1992 až 1995 proudili mudžáhedíni do Bosny a Hercegoviny především ze severu Afriky a Blízkého a Středního východu. Převzato z: Netherlands Institute of Human Rights, Utrecht School of Law [online]. Citováno 29. 12. 2011. Dostupné na internetu: www.sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/Hof.nsf/0ad4f5ba6f6a119bc125668f004c455e/d9680eff2c0a3e18c125794400350721?OpenDocument.

[3] Rozhodnutí ESLP ze dne 28. 2. 2008 ve věci Saadi v. Itálie, stížnost č. 37201/06.

[4] Saïla Ouald Chaib (2011). The Strasbourg Court and the Arab Spring [online]. Strasbourg Observers, 29. 12. 2011. Dostupné na internetu: <http://strasbourgobservers.com/2011/12/12/the-strasbourg-court-and-the-arab-spring/>.

Časopis Global Politics položil předním mezinárodním odborníkům na Blízký východ dvě otázky o „Arabském jaru“. Odpovědi poskytli např. Jack A. Goldstone (George Mason University), Sheila Carapico (American University in Cairo), Katerina Dalacoura (LSE) Karim Mezran (Johns Hopkins University).

3) Mezinárodní politika a lidská práva

S Anjou Mihr o demystifikaci Kaddáfího režimu a uctívání obětí rwandské genocidy

Petr Příbyla

Proč vláda v Libyi přišla o možnost demystifikovat Kaddáfího režim? Proč jsou zločinci z bývalého režimu, kteří aktivně participovali na genocidě, nuceni jednou ročně umývat lebky a pozůstatky těch, které zabili v roce 1994? Jak dlouhá je doba potřebná ke konsolidaci demokratického režimu?

V prosincovém vydání bulletinu publikujeme druhou část rozhovoru s Anjou Mihr, který vedl Petr Příbyla při studijním pobytu na Evropském mezi-univerzitním centru pro lidská práva a demokratizaci (EIUC) v Benátkách.

Na počátku října byl v Libyi zabit Muammar Kaddáfí. Okolnosti jeho násilného úmrtí však mohou situaci Prozatímní přechodné vlády (National Transitional Council, NTC) výrazně komplikovat. Můžeme říci, že vláda tím v principu přišla o možnost se s Kaddáfího odkazem symbolicky vypořádat u soudu a pomoci legitimizovat nově vznikající režim?

Pokud by byl Kaddáfí naživu a postaven před soud, bylo by to jednoznačně mnohem přínosnější. Nový režim tímto přišel nejen o možnost posvítit si na porušování lidských práv za minulého režimu, ale také ho do jisté míry demystifikovat. Soud s Kaddáfím by rovněž pomohl vládě získat legitimitu pro zavedení nových demokratických institucí, které zajistí spravedlivější, rovnější a efektivnější fungování státu.

Kdyby Kaddáfí žil, mohly se rovněž odhalit všechny zločiny a porušování lidských práv, za které byl odpovědný. Bohužel, před soud nelze postavit někoho, kdo již není naživu. Shrnuto a podtrženo, pro proces transice a demokratizace by bylo určitě lepší, kdyby Kaddáfí byl naživu a dostalo se mu spravedlivého soudu.

Když zůstaneme u Kaddáfího smrti, jaké jsou teď největší překážky pro NTC?

Obecně platí, že čím jsou revoluce radikálnější a krutější, tím menší je pravděpodobnost nastolení demokracie. Proto je Libye v těžké situaci, jelikož prošla velmi krutou revolucí a občanskou válkou. Mnoho lidí obětovalo své životy a téměř každá rodina v zemi utrpěla nějakou osobní ztrátu. V takto emotivních podmínkách je velice obtížné provádět racionální a fungující demokratické reformy. Libye nyní musí fungovat nejen pro lidi, kteří utrpěli osobní ztrátu, ale i pro budoucí generace. Zároveň musí respektovat mezinárodní právo, nastartovat vládu práva a implementovat lidskoprávní standardy. Často však vidíme, že vítězové získávají vše a respekt pro poražené je velice nízký.

Podle některých teorií Libyi čeká velice těžký začátek. Naštěstí se ale jedná o ekonomicky stabilní zemi se silnou a vzdělanou střední třídou a vysokou gramotností. Členové předchozích režimních elit velice dobře vědí, jak instituce a společnost fungují a mohou přinést nezbytnou expertizu a zkušenosti pro efektivní fungování institucí. To může podnítit demokratické reformy, ale je navíc zapotřebí, aby nová dočasná vláda vyjádřila demokracii plnou podporu a nemyslela pouze na sebe.

„V těchto společnostech stále dominuje tradiční „vítěz bere vše“, což je pro demokracii velice nebezpečné. Demokracie totiž ukazuje svoji sílu tím, jak přistupuje k menšinám, znevýhodněným skupinám a demokratické opozici.“

Když se podíváme na mechanismy transitivní spravedlnosti, jakým způsobem máme měřit jejich úspěch? Je v případě hybridních režimů v post-konfliktních režimech, jako je třeba Rwanda, počet vyřešených případů dostatečným indikátorem úspěšnosti? Či je naopak klíčové, jak transitivní mechanismy přispějí k vybudování legitimacy nového režimu?

V prizmatu transitivní spravedlnosti a demokracie je Rwanda neúspěchem. V žádném případě se nejedná o silnou a efektivní demokracii. Opozice je utlačována a třeba jen samotné tázání se po roli Kagameho jednotek během genocidy v roce 1994 může vyústit v trest. Lidskoprávní standardy, jako politická práva a svoboda projevu, nejsou aplikovány. Lidé jsou zavražďováni a probíhá až příliš mnoho politických procesů. Ale třeba ani Kosovo není o mnoho lepší. V těchto společnostech stále dominuje tradiční „vítěz bere vše“, což je pro demokracii velice nebezpečné. Demokracie totiž ukazuje svoji sílu tím, jak přistupuje k menšinám, znevýhodněným skupinám a demokratické opozici.

Autor: Annmar Abd Rabbo

Ve Rwandě úřady uplatňují „top-down“ přístup a zatím nezohledňují potřeby občanů. Místo toho postavily převýchovné tábory. Důležitý je dále fakt, že Kagameho vláda od roku 1994 ještě neprohrála volby, a to kvůli volebním podvodům a manipulacím. To je další podstatný indikátor – pokud zůstává deset let po transici u moci stále stejná vláda, děje se něco velmi alarmujícího. Mnoho vlád argumentuje neschopností a nezralostí opozice zhostit se vládnutí, což je ale ve výsledku silně paternalistický a nedemokratický pohled na situaci. Současná vláda dělá vše proto, aby dezorganizovala, destabilizovala a zastrašila opozici, která tím pádem nemůže vybudovat politické a organizační kapacity. Opozice se také často nemůže svobodně veřejně shromažďovat či vyjádřit svůj názor na věc – seznam porušování lidských práv by byl velice dlouhý. A koneckonců zde ani nevidíme ochotu vzdát se moci, jelikož způsobem myšlení jsou autority stále v časech války s bývalým režimem.

Kosovo mělo po roce 1999 velice špatný začátek. Po deseti letech války o nezávislost na Srbsku byl stát tak zaměstnán, že „zapomněl“ vystavět demokratické instituce, respekt k vládě práva a začít spravedlivé soudy s narušiteli z bývalého režimu, kterými jsou dle vlády pouze Srbové. To je samozřejmě špatně. Narušitelé a váleční zločinci byli na obou stranách konfliktu. Po vyhlášení nezávislosti v roce 2008 je vláda z hlediska demokratických mechanismů stále slabá, korupce je vysoká a probíhá mnoho nespravedlivých soudů. Nicméně, občané Rwandy i Kosova si zaslouží šanci.

„Ve rwandském případě jsou zločinci z bývalého režimu, kteří aktivně participovali na genocidě, nuceni jednou ročně umývat lebky a pozůstatky těch, které zabili v roce 1994.“

Zmínila jste velice zvláštní způsob uctívání obětí v post-konfliktních společnostech, zvláště pak ve Rwandě. Můžete popsat, jak v tomto případě uctívání obětí genocidy vypadá?

Každá země uctívá oběti masových vražd jiným způsobem. Ve rwandském případě jsou zločinci z bývalého režimu, kteří aktivně participovali na genocidě, nuceni jednou ročně umývat lebky a pozůstatky těch, které zabili v roce 1994. Tento akt se koná každoročně v dubnu při tzv. Genocide Commemoration Day. Většinou se jedná o lidi, kteří vraždili přímo v daném regionu. Samozřejmě, pokud o to rodiny požádaly, pozůstatky příbuzných byly pohřbené. Avšak většina pozůstatků zůstává nepohřbených po celý rok, vystavené na očích veřejnosti jako varování pro budoucí generace.

Timothy Garton Ash v jednom ze svých esejů ironicky komentoval naši neschopnost predikovat revoluce, které zachvátily v minulém roce severní Afriku. Přímou poznámenal, že nikdo z nás je nebyl schopen předpovědět, ale nyní je každý dokáže vysvětlit. Řekla byste, že se sociální vědy mají snažit o predikci, či se naopak mají pouze spokojit s přesným empirickým vysvětlením událostí?

Já pravděpodobně patřím k nové generaci sociálních vědců. Timothy Garton Ash pochází z generace mých učitelů, kteří se předpovídání stavěli mnohem opatrněji. Před dvaceti či třiceti lety koneckonců měli o demokraciích a demokratizačních procesech mnohem méně empirických dat. V poslední dekádě ale disponujeme ohromným množstvím dat o demokratizačních procesech, což nám již opatrně umožňuje činit predikce. Dnes lze mnohem přesněji analyzovat vlivy, které iniciují společenské změny po obdobích utlačování, zločinů a nerovností, a také zjistit, co stojí za absencí protestů proti vládám.

Celkově se dá říci, že pokud vlády ve velké míře nerespektují lidská práva, pokud permanentně vylučují menšiny z rozhodovacího procesu, pokud hatí osobní a profesionální rozvoj mladé generace, vzdělání, zdravotnictví a zamezují rovné distribuci výnosů z nerostných zdrojů, tak poté napětí uvnitř společnosti jednoho dne přeroste v rebelii proti režimu. Někteří analytici skutečně předpovídali, že k arabským nepokojům v tomto desetiletí dojde. Viděli velmi početné vrstvy nespokojené mladé generace, které nemají možnost sociálního rozvoje. Dnes již máme data, která nám umožňují alespoň predikovat tendence, v čemž se stále zlepšujeme. Já osobně věřím, že jednoho dne budeme schopni předpovídat budoucí sociální a politické trendy na základě analýzy přítomnosti a minulosti. To samé platí o spojení mezi transitivity spravedlností a vlivu na demokracii. Dnes se jako doba nezbytná pro konsolidaci demokratického režimu odhaduje na pět až deset let po pádu předchozího nedemokratického režimu. Možná i v tomto se ale jednoho dne staneme přesnějšími.

Velice Vám děkuji za rozhovor.

Spor Makedonie a Řecka před Mezinárodním soudním dvorem

Kristina Hornáčková

Mezi všemi překážkami, kterým Makedonie čelí při cestě do euroatlantických struktur, dominuje spor s Řeckem o oficiální název státu. Makedonská republika (Republic of Macedonia) je totiž podle Řeků jediným správným označením řecké provincie, nikoliv sousedního státu. Označení své republiky se však Makedonie nechce vzdát, proto Řekové dlouhodobě vetují členství Makedonie v mezinárodních organizacích, včetně EU a NATO, dokud nebude spor o název vyřešen. Ten se nedávno dostal i na pořad jednání Mezinárodního soudního dvora.

Přistoupení Makedonie k NATO bylo zvažováno na summitu Aliance v Bukurešti během dubna 2008, nakonec však Makedonie k přístupovým rozhovorům nebyla přizvána. Mimo jiné také proto, že přistoupení odmítl jeden z členských států NATO – Řecko.

Podnět k Mezinárodnímu soudnímu dvoru byl podán z makedonské strany v listopadu 2008, kdy Makedonie požádala MSD o interpretaci Vzájemné dohody uzavřené mezi Makedonií a Řeckem dne 13. září 1995. Soudní dvůr se musel vypořádat s otázkou, zda Řecko v dubnu 2008 neoprávněně blokovalo žádost Makedonie o zahájení přístupových rozhovorů do NATO. Přestože může být Vzájemná dohoda, jak plyne z jejího znění, přezkoumávána u Mezinárodního soudního dvora, Řecko se ohradilo s námitkou, že MSD nemá jurisdikci o takovéto otázce rozhodovat. Námitka však byla čtrnácti hlasy ku dvěma

odmítnuta. V samotném rozhodnutí ze dne 5. prosince 2011 Mezinárodní soudní dvůr judikoval, že Řekové blokováním vstupu Makedonie do NATO v dubnu 2008 porušili závazky učiněné ve Vzájemné dohodě.

Rozhodnutí bylo učiněno 15 hlasy proti jednomu. Konkrétně pak soudci MSD shledali porušení závazku dle článku 11 odstavce 1 Vzájemné dohody, podle kterého Řekové nebudou bránit vstupu Makedonie do mezinárodních i regionálních organizací, kterých je Řecko členem, pokud bude Makedonie vystupovat pod označením FYROM (The Former Yugoslav Republic of Macedonia). Toto označení pak vychází z ustanovení rezoluce č. 817 Rady bezpečnosti OSN z roku 1993, kdy se na Makedonii, právě kvůli sporu o oficiální název státu, v rámci OSN dočasně odkazuje jako na "former Yugoslav Republic of Macedonia".

Přestože je rozhodnutí MSD spíše symbolické povahy, jedná se o jasný signál Řecku ze strany mezinárodního společenství, že nemá vetovat snahy Makedonie o zapojení do NATO či EU jen kvůli sporům o název státu. Například statut kandidáta do EU získala Makedonie již v prosinci 2005, stále však není schopna zahájit přístupová jednání.

„Rozhodnutí je krokem přibližujícím Makedonii směrem k NATO a EU“, prohlásil makedonský ministr zahraničí Nikola Poposki. „Není důležité, kdo je vítězem a kdo poraženým v tomto sporu, zapojení Makedonie do mezinárodních struktur by mělo být společným zájmem obou zemí“, dodal ministr. Naopak řecký protějšek prohlásil, že rozhodnutí neovlivní rozhodovací procesy v Alian-

Foto: http://www.ici-cj.org/pressroom/gallery.php?i=6&event=20110321_act

ci a připomněl, že závěry ze summitů NATO v Bukurešti (2008), Štrasburku (2009) a Lisabonu (2010), která byla přijata jednomyslně, odrážejí společné přesvědčení členských států, že by spor o oficiální název Makedonské republiky měl být vyřešen před tím, než bude země přizvána k přístupovým jednáním. Řekové jsou nicméně „ochotni pokračovat v jednáních, tak, aby byl spor vyřešen ke spokojenosti obou zemí.“ Samotnému sporu o název Makedonie se verdikt MSD nevěnoval a konečné vyřešení sporu tak spočívá na obou susedech.

Zdroje

- Euractiv (2011). Court blames Greece for blocking Macedonia's NATO bid. 5. 12. 2011 (www.euractiv.com/enlargement/court-blames-greece-blocking-macedonias-nato-bid-news-509449).
- International Court of Justice (2011). (<http://www.icj-cij.org/docket/files/142/16841.pdf>).

Malajsie: konec protestům

Tereza Doležalová

Malajsijské zákonodárci učinili z lidskoprávního hlediska velký krok zpět, když nedávno schválili nový zákon zakazující pouliční protesty a stanovující přísná pravidla pro shromažďování. Takový postup je překvapující především pro ty, kdo na základě slibů premiéra Najiba Razaka doufali v liberalizaci země a zrušení dlouho kritizovaných zákonů umožňujících věznění osob bez řádného soudu.

Jihoasijská monarchie, od vyhlášení nezávislosti v roce 1957 ovládaná Národní frontou, byla v minulosti předmětem kritiky právě kvůli čtveřici zákonů opravňujících bezpečnostní složky kohokoliv preventivně zadržet. V souladu s nejdiskutovanějším z nich, Zákonem o vnitřní bezpečnosti (Internal Security Act, ISA), totiž může být osoba se souhlasem ministra vnitra bez jakéhokoliv obvinění či přístupu k právní pomoci držena v podstatě po neomezeně dlouhou dobu. To, spolu s cenzurou médií, zajištěnou nutností získat pro vydávání novin či radiové a televizní vysílání souhlas ministerstva vnitra, umožňovalo vládě relativně efektivně kontrolovat opozici.

Nicméně ekonomický rozmach země, vznik nezávislých internetových novin malaysiakini.com a mezinárodní pozornost, kterou na sebe Malajsie strhla díky masovým protivládním protestům v roce 2007, přinesly značný posun. Mnoho občanů vězněných na základě kontroverzních zákonů bylo propuštěno a započala vládní diskuse o nutnosti liberalizovat poměry v zemi. Premiér Razak následně přislíbil zrušení ISA k březnu 2012 a přehodnocení dalších předpisů vztahujících se ke svobodě projevu, shromažďování a dalším lidským právům.

Schválení zákona, který například zakazuje účast na shromážděních osobám bez občanství a lidem do 21 let a opravňuje policejního důstojníka v zájmu bezpečnosti a veřejného pořádku pro jednotlivá shromáždění ustanovit zvláštní, zákonem nevymezené podmínky, dosavadní liberalizační tendence zpochybňuje. Je tedy otázkou, zda budou restriktivní předpisy vůbec kdy zrušeny. A pokud ano, jaký to bude mít dopad na multietnickou a multikulturní společnost, v níž jsou „domácí“ Malajci programově upřednostňováni před dalšími etniky.

Zdroje

- Ryan, Jennie (2011). Malaysia lawmakers advance ban on street protests. Jurist, 29. listopadu 2011, <http://jurist.org/paperchase/2011/11/malaysia-lawmakers-advance-ban-on-street-protests.php>.
- Peaceful Assembly Bill 2011, <http://www.parlimen.gov.my/files/billindex/pdf/2011/DR422011E.pdf>.

Bahrajn a Sýrie: co se stalo a kdo je za to odpovědný

Tereza Doležalová

Konec listopadu s sebou přinesl významný posun v náhledu na bahrajnské a syrské události spojené s arabským jarem. K objasnění průběhu tamějších protivládních protestů a především způsobu jejich potlačení přispěly Zpráva Bahrajnské nezávislé vyšetřovací komise a Zpráva nezávislé mezinárodní komise pro vyšetřování událostí v Syrské arabské republice, které byly uveřejněné ve stejný den. Obě zprávy označují použití síly v reakci na převážně nenásilné demonstrace za nepřiměřené a odsuzují též nelidské zacházení se zadržovanými osobami.

Bahrajnská komise, založená v červnu králem Hamadem ibn Isa al-Chalífou, ovšem odpovědnost za vývoj událostí přiřkla i opozici. Právě to se stalo důvodem ostré kritiky ze strany Islámské komise pro lidská práva i většiny bahrajnských občanů. Naopak široce respektovaná organizace Human Rights Watch prohlásila zjištění komise za odpovídající informacím, která ona sama a další nezávislé organizace o březnové odplatě vlády na prodemokratických demonstrantech dosud nashromáždily. Rozporné hodnocení pravděpodobně odráží politickou a etnickou situaci v Bahrajnu, kde šíitské většině vládne sunnitská dynastie. Protesty inspirované událostmi v Tunisku a Egyptě zde tedy mají i jiný, než pouze demokratický podtext. Ovšem fámou šířící se mezi sunnity, že šíité byli podporováni Íránem toužícím po destabilizaci Bahrajnu a posílení svého vlivu v regionu, komise ve zprávě označila za neopodstatněnou.

Foto: Creative Commons - www.flickr.com

Činnost pětičlenné bahrajnské komise vedené Cherifem Bassiounim, odborníkem na mezinárodní a humanitární právo, který předsedal také komisi OSN pro vyšetřování událostí v Libyi, byla apriorním negativním postojem většinové populace ohrožována již od počátku svého působení. Na základě přesvědčení, že její financování vládou z ní činí provládní propagandistický orgán, dokonce davu protestujících obsadily její kancelář a několik zaměstnanců utrpělo zranění. V důsledku těchto událostí bahrajnská komise médiím přestala v obavě ze zpolitizování vyšetřování poskytovat rozhovory a svou kancelář zavřela. Nicméně i přesto se jí podařilo přijmout přes 8 tisíc stížností na různá porušení lidských práv a na jejich základě a na základě vlastního vyšetřování učinit objektivní závěry a doporučení. Za významné lze považovat především doporučení trestně stíhat odpovědné osoby, omezit cenzuru v zájmu zabránění další polarizace společnosti a začlenit zástupce všech komunit do pořádkových složek státu.

Zpráva syrské komise, založené na srpnovém zvláštním zasedání Rady pro lidská práva OSN, o spoluodpovědnosti opozice nehovoří vůbec. Naopak na základě rozhovorů s 233 očitými svědky či oběťmi syrských nepokojů ostře odsuzuje praktiky vojenských a bezpečnostních sil a hovoří dokonce o páchání zločinů proti lidskosti. Takové hodnocení se může zdát jako příliš ukvapené, a to především proto, že členům komise nebyl povolen vstup na syrské území a syrská vláda s komisí odmítla

jakkoliv spolupracovat. Zpráva v této souvislosti ovšem poukazuje na skutečnost, že při svém vyšetřování měla k dispozici též fotografie a audiovizuální nahrávky a že vedla mnohé rozhovory se syrskými občany přes Skype.

Právě alarmující závěry syrské komise podnítily společnou výzvu EU a dalších 45 států ke svolení dalšího zvláštního zasedání Rady pro lidská práva. Na tomto zasedání byly představeny závěry komise a v návaznosti na ně byla schválena další rezoluce požadující po syrské vládě přijetí odpovědnosti za ochranu svých občanů a po hlavních orgánech OSN, aby zvážily přijetí vhodných opatření. Valné shromáždění ani Rada bezpečnosti na tuto výzvu doposud nereagovaly.

Zdroje

- BLACK, Ian (2011). Bahrain inquiry accuses security forces of brutality and torture. Guardian, 23. listopadu 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/23/bahrain-inquiry-blames-security-forces>.
- Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/17/docs/A-HRC-S-17-2-Add1.pdf>.
- Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry, <http://files.bici.org.bh/BICIreportEN.pdf>.
- UN Human Rights Council. Resolution A/HRC/RES/S-18/1: The human rights situation in the Syrian Arab Republic, www2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/docs/A-HRC-RES-S-18-1_en.pdf.

4) Česká republika a lidská práva

Symposium o svobodě slova v knihovně Václava Havla

Ladislav Vyhnaněk

U příležitosti Dne lidských práv se v pražském Divadle Archa konalo 9. prosince 2011 mezinárodní symposium nazvané Světodějná moc svobody slova. O organizaci se postarala Knihovna Václava Havla, vedená odnedávna Martinem Paloušem.

V Divadle Archa byl připraven celodenní program, jehož dopolední části se zúčastnil i člen Centra Ladislav Vyhnaněk. V rámci prvního panelu, kterého se kromě Vyhnaněka účastnili i Zdeněk Kühn z Nejvyššího správního soudu, Peter Molnar z CEU v Budapešti a Daniel Rietiker z ESLP probíhala diskuse o možnostech omezení svobody projevu. Nejživější debata se rozproutila ohledně možnosti postihu tzv. hate speech, tedy nenávistných projevů, ať již v kontextu extremismu, hrozby terorismu či obecně. Bylo zcela patrné, že se jedná o kontroverzní otázku, na jejímž řešení se ani panelisté, ani posluchači v hledišti nebyli schopni shodnout.

Velmi zajímavé obsazení pak měl panel druhý, ve kterém Ahmad Sharif z Egypta částečně navázal na dřívější

příspěvky a hovořil o postihu hanobení náboženského vyznání. Velmi aktuálně vyzněl referát Syřana Radwana Zadiha o svobodě slova v autoritářských arabských režimech. Pohled na situaci na Kubě přinesl kubánský exilový právník Pedro Fuentes Cid. Poslední dva řečníci – Carl Gershman a Gregory Asmolov (rozhovor s ním naleznete v předvánočním Respektu) se zabýval významem nových technologií pro svobodu projevu. Asmolov hodnotil zejména situaci v Rusku a vliv internetu a blogosféry na tamní politickou situaci.

Večer ještě proběhl Večer solidarity, v jehož rámci kromě některých již zmíněných řečníků vystoupili umělci a disidenti z celého světa (většinou oplývající trpkou zkušeností života v autoritářských režimech) a který byl stylově zakončen koncertem skupiny Plastic People of the Universe.

Hate speech a nálezy IV. ÚS. 2011/10

Miroslav Knob

Na konci listopadu vydal čtvrtý senát Ústavního soudu nálezy (IV. ÚS 2011/10), ve kterém byla posuzována ústavnost zákazu tzv. „hate speech“. Konkrétně promítnutí tohoto zákazu do českého trestního práva v podobě usta-

Ladislav Vyhnaněk | Zdroj: © Knihovna Václava Havla | Autor: Ondřej Němec

novení o zákazu podpory a propagace hnutí, směřujících k potlačení práv a svobod člověka a hlásajících rasovou, náboženskou nebo třídní nenávisť [1].

V tomto případě se jednalo o ústavní stížnost, která navazovala na sérii rozsudků ve věci pochodu neonacistů v Brně dne 1. května 2007. Organizátory pochodu byli členové představitelé neonacistického extremistického hnutí Národní odpor, kteří byli následně zadrženi a obžalováni z trestného činu podpory a propagace hnutí, směřujících k potlačení práv a svobod člověka. Postupně se tento případ dostal až před Ústavní soud, který ústavní stížnost neonacistů zamítl.

Stěžovatelé argumentovali tradičním pojetím širokého, tedy ničím neomezeného, práva na svobodu projevu, jak je například koncipováno v judikatuře Nejvyššího soudu USA [2]. Jejich argumentace byla založena na tom, že každý má právo vyjádřit svůj názor, tím spíše, že se jedná o názor politický. Soud tedy nemůže posuzovat „správnost“ (trestnost) politických projevů, jinak se také stává politickým orgánem, v čemž spatřovali stěžovatelé porušení principu dělby moci.

Ústavní soud tuto argumentaci odmítl s odkazem na koncept bránící se demokracii (též označovaný jako princip silné demokracie), který je založen na premise, že základní práva a svobody lze omezit za předpokladu, že se jedná o akt obrany před přímou hrozbou pro demokracii. Demokracie si vyhrazuje právo vyloučit ze hry ty hráče, kteří se rozhodli nedodržovat pravidla. Soud dále nezpochybňuje argumentaci stěžovatelů, že se jako představitel justice pustil do částečně politické argumentace, avšak s odkazem na koncept bránící se demokracii nespátřuje v této situaci narušení principu dělby moci, a proto neshledává její neústavnost. Konkrétně soud argumentuje takto: „*Kritiku projevů obsaženou v odůvodnění soudních rozhodnutí nelze a priori odmítat pod záminkou jejich političnosti. Ústavně zaručenou nezávislost soudů nelze zaměňovat s juristickou impotencí, v důsledku které by justice sama sobě zakazovala uvážit relevantní souvislosti jednání sice nepochybně politického, ale všemi svými charakteristikami excesivně vybočujícího z ústavně chráněné volné a svobodné soutěže politických sil*“ [3].

Koncept silné demokracie nebyl v souvislosti s právním postihem extremistických projevů v českém právním prostředí použit poprvé. Jak samotný nálezu IV. ÚS 2011/10, tak i právní literatura [4] zmiňují v této souvislosti nálezu Ústavního soudu ČSFR Pl. ÚS 5/92, který se týkal abstraktní kontroly ústavnosti oněch ustanovení trestního zákona, na jejichž základě byli odsouzeni také

stěžovatelé v nálezu IV. ÚS 2011/10. V tomto nálezu se Ústavní soud ČSFR poprvé přihlásil k teorii, že pokud demokracie aktivně nebojuje proti ideologiím, jež ji jako takovou zpochybňují, stává se zranitelnou a s ohledem na historickou zkušenost jí hrozí zánik. Dalšími rozsudky, které se aktivně hlásí ke konceptu bránící se demokracii, jsou rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ve věci „*Dělnická strana I.*“ (sp. zn. Pst 1/2008) a „*Dělnická strana II.*“ (sp. zn. Pst 1/2009). Zatímco první rozsudek se stal jakýmsi návodem na to, co všechno musí politická strana udělat, aby byla rozpuštěna, rozsudek druhý představuje aplikaci těchto principů, jejímž výsledkem bylo rozpuštění extremistické Dělnické strany V obou rozsudcích argumentoval soud konceptem silné demokracie právě ve prospěch omezení politické soutěže o ty strany, které aktivně a trvale nerespektují základní demokratické principy.

Jak konkrétně vytyčil Ústavní soud ve svém aktuálním nálezu mantinely konceptu bránící se demokracii? Na nálezu se projevilo, že byl vztažen ke konkrétnímu základnímu právu, tedy ke svobodě projevu (čl. 17 LZPS). Podle ustanovení čl. 17 odst. 4 LZPS lze toto právo omezit zákonem, pokud se jedná o opatření nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Ústavní soud k těmto obecným atributům omezení práva na svobodu projevu přidává ještě atributy užití konceptu omezení základních práv (obecně) z důvodu obrany demokracie před jejím ohrožením. Zde se jedná o nezbytnost a přiměřenost limitu, že omezení může být prováděno pouze v krajním případě [5]. Ústavní soud tedy v podstatě přezkoumává limity dané Listinou (zákonem stanovené omezení, nezbytné v demokratické společnosti a sledující ústavou předpokládaný cíl) a dále provádí klasický test proporcionality [6].

Celkově celý nálezu vyznívá velmi konzistentně a argumentačně se drží tradice předchozích judikátů, které koncept silné demokracie používaly. Závěrem bych však rád podrobil částečné kritice samotný koncept bránící se demokracii a jeho aplikaci na fenomén „*hate speech*“. Nenávistný projev, který má za cíl vyvolat nenávisť mezi skupinou obyvatel, je jev extrémně nebezpečný a v České republice bohužel také velmi častý. Pokud soudy budou používat takto silnou zbraň, kterou právě koncept silné demokracie představuje, tak, jak je použita v tomto nálezu, jedná se o účinný mechanismus na potírání tohoto nebezpečného jevu. Takto silná zbraň v rukou justice však klade vysoké nároky na osobnosti soudce a na důvěru lidí v soudnictví. A zde spatřuji největší problém – jako vše, co z velké části záleží na lidech, je i tento koncept tak snadno zneužitelný.

Poznámky

[1] § 260 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (starý trestní zákon, podle kterého byl posuzován i případ v nálezu IV. ÚS 2011/10), podle platného zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku se jedná o ustanovení § 355 a § 356.

[2] Jak uvádí Pavel Molek a Petr Jäger, je to způsobeno specifickým zněním prvního Dodatku americké Ústavy. Molek, P., Jäger, P.: Svoboda projevu – demokracie, rovnost a svoboda slova, Auditorium: Praha, 2007, str. 22.

[3] Nález IV. ÚS. 2011/10 odst. 55.

[4] Molek, P., Jäger, P.: Svoboda projevu – demokracie, rovnost a svoboda slova, Auditorium: Praha, 2007.

[5] Nález IV. ÚS. 2011/10 odst. 28.

[6] Holländer, P.: Ústavněprávní argumentace, ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha: LINDE, 2003, str. 22 a tam uvedená judikatura Ústavního soudu.

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Linda Janků - Lubomír Majerčík - Hubert Smekal

Vnitrostátní právo

- Částková, E.: Indemnita jako nesporná součást parlamentní imunity. Právník 12/2011.
- Čeplová, V.: Právo obviněného na ochranu osobních a jiných údajů versus práva osob podle § 65 odst. 1 TrŘ. Trestněprávní revue, 11/2011.
- Herczeg, J.: Tolerance intolerantních - svoboda projevu versus rasismus. Justičná revue 8-9/2011.
- Nevěděl, P., Růžička, P.: Zákon o Generální inspekci bezpečnostních sborů vyžaduje změnu právní úpravy stanovení věcné a místní příslušnosti státního zástupce, Státní zastupitelství 12/2011.
- Nonnemann, F.: Odvolání souhlasu se zpracováním osobních údajů. Právní rozhledy 24/2011.
- Sotolář, A - Válková, H.: Ochraně léčeni jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let. Trestněprávní revue, 11/2011.
- Štrejtová, K.: Domácí násilí z pohledu přípravného řízení trestního, Státní zastupitelství 12/2011.
- Ústavní soud České republiky: K rozhodování (formou předběžného opatření) o umístění nezletilého dítěte do psychiatrické léčebny při odmítání styku s druhým rodičem. K právu nezletilého být slyšen. Soudní rozhledy 10/2011

Politologie a mezinárodní vztahy

- Brunclík, M.: Rozpouštěcí právo v ČR v komparativní perspektivě, Acta Politologica 2/2011.
- Čech, M.: Země za zrcadlem – běloruská realita pohledem zblízka, Mezinárodní politika 12/2011.
- Dobiáš, D.: Politická teória K. R. Poppera - aktuálne perspektívy jednej „plavby“ do prístavu otvorená spoločnosť na vlnách demokracie, Studia Politica Slovaca 1/2011.
- Hulinová, B.: Situácia egyptských neziskových organizácií po revolúcii. Lepšia než pred pádom Mubáraka?, Mezinárodní politika 12/2011.

- Kabrhelová, L.: Od chaosu k apatii. Dvě desetiletí budování demokracie v Rusku, Mezinárodní politika 12/2011.
- Kostrounová, J.: Asad katem syrského národa?, Mezinárodní politika 12/2011.
- Koudelka, J.: Regulace imigrace jako filozofický problém, globalpolitics.cz
- Laluha, I.: Peter Dinuš, Vyrovňovanie sa s minulosťou? (recenze), Studia Politica Slovaca 1/2011.
- Mareš, M.: Islamismus jako bezpečnostní hrozba pro Českou republiku, Vojenské rozhledy 4/2011.
- Novotný, L.: Je třeba zakázat NPD?, Mezinárodní politika 12/2011.
- Ondřejková, J.: David Robertson: The Judge as Political Theorist. Contemporary Constitutional Review. (recenze). Právník 12/2011.
- Příbyla, P.: Interview with Anja Mihr – on Transitional Justice, Democratization and Challenges of Post-conflict Development, globalpolitics.cz.
- Řehák, V.: Mediace jako nástroj řešení konfliktů Případ občanské války v Libérii, Mezinárodní vztahy 3/2011.

Mezinárodní právo a právo Evropské unie

- Galdunová, K.: Vybrané aspekty trestného činu agresie definovaného počas hodnotiacej konferencie k Rímskemu štatútu Medzinárodného trestného súdu. Právny obzor 5/2011.
- Jukl, M.: Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva, Vojenské rozhledy 4/2011.
- Soudní dvůr EU: Slovenské důchody: druhá „válka soudů“ před Soudním dvorem EU. Soudní rozhledy 10/2011.

Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva

- Čapek, J.: Zrušení trestu smrti ve světle judikatury ESLP. Trestní právo 12/2011.
- Plaváková, L.: Konflikt slobody prejavu a práva na súkromie v kontexte judikatury Európskeho súdu pre ľudské práva. Justičná revue 8-9/2011.
- Vlastník, J.: Česká republika opět sankcionována Evropským soudem pro lidská práva za rozhodnutí Ústavního soudu. Právní rozhledy 24/2011.

Centrum pro lidská práva a demokratizaci vás srdečně zve k debatě.

Fenomén Occupy Wall Street pohledem politologů, ekonomů a právníků. Vstup přímo z New Yorku.

**Proč se obsazují ulice světových měst?
Přichází doba lidového aktivismu?
Kdy nabral spor 99 % vs. 1 % na intenzitě?
Čeho mohou protesty dosáhnout?
Proč se ulice neobsazují v Brně či Praze?
Co říká právo na okupování veřejných prostranství?**

Jana Kovačovská – Columbia University, skype vstup z NY
Doc. Ondřej Císař, Jiří Navrátil – katedra politikologie FSS MU
Vladan Hodulák – katedra MVES FSS MU
Ladislav Vyhnánek – PrF MU, Ústavní soud

Úterý 6. 12. 18.00, FSS - Joštova 10, uč. 52

Centrum pro lidská práva a demokratizaci pořádalo seminář „Occupy Wall Street“

Přeplněná posluchárna na Fakultě sociálních studií MU v Brně shlédla v podvečer 6. prosince 2011 příspěvky a diskuzi na téma Occupy Wall Street.

Jana Kovačovská z Columbia University se přihlásila pomocí videopřenosu přímo z New Yorku a zprostředkovala dojmy přímo z místa demonstrací. Následně fenomén rozebrali pohledem své specializace právník Ladislav Vyhnánek (Ústavní soud, PrF MU), ekonom Vladan Hodulák (FSS MU) a politolog Ondřej Císař (FSS MU). Centrum pro lidská práva zastupoval vedle L. Vyhnánka také Hubert Smekal v roli moderátora diskuze.

Lidská práva online

Blog Centra pro lidská práva a demokratizaci

www.lidskapravaonline.blogspot.com

Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity (IIPS) je nezávislým vědeckým pracovištěm, které se od svého založení v roce 1990 zaměřuje na studium problematiky politického, sociálního, ekonomického a právního vývoje společnosti. IIPS se aktivně podílí na veřejné diskusi pořádáním konferencí, výzkumem či vydáváním publikací.

Centrum pro lidská práva a demokratizaci Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity - www.iips.cz

Centrum pro lidská práva a demokratizaci, bulletin vydává Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno **adresa redakce** Mezinárodní politologický ústav, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika **tel./fax** +420 549 495 769 **e-mail** iips@iips.cz **webové stránky** www.iips.cz **redakční rada** Hubert Smekal (editor), Lukáš Hoder, Lubomír Majerčík, Ladislav Vyhnánek. **ISSN** 1804-2392